

Б. Є. ГРАБОВЕЦЬКИЙ

ЕКОНОМІЧНИЙ

АНАЛІЗ

Міністерство освіти і науки України
Вінницький національний технічний університет

Б. Є. Грабовецький

ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ

Навчальний посібник

Видання друге, доповнене та перероблене

Вінниця
ВНТУ
2013

УДК 330.3 (075)
ББК У053 (я73)
Г75

Рекомендовано до друку Вченою радою Вінницького національного технічного університету Міністерства освіти і науки України (протокол № 5 від «19» 01 2012 р.)

Рецензенти:

О. В. Мороз, доктор економічних наук, професор

А. В. Сірко, доктор економічних наук, професор

О. А. Сметанюк, кандидат економічних наук, доцент

Грабовецький, Б. Є.

Г75 Економічний аналіз : навчальний посібник / Б. Є. Грабовецький. –
Вінниця : ВНТУ, 2013. – 85 с.

У навчальному посібнику, призначеному для самостійної роботи студентів, висвітлені основи теорії і методології економічного аналізу. Подані методика і приклади проведення економічного аналізу основних техніко-економічних і фінансових показників.

Розраховано на майбутніх фахівців зі спеціальності «Менеджмент організації і адміністрування».

УДК 330 (075)
ББК У053 (я73)

© Б. Грабовецький, 2013

ЗМІСТ

ВСТУП	4
Тема 1 Зміст, предмет і завдання економічного аналізу	5
Тема 2 Методологія економічного аналізу	7
Тема 3 Аналіз виробництва і реалізації продукції. Маркетингові дослідження	17
Тема 4 Аналіз забезпечення і ефективності використання виробничих ресурсів підприємства	28
Тема 5 Аналіз собівартості продукції та витрат на виробництво	48
Тема 6 Аналіз фінансових результатів	57
Тема 7 Аналіз фінансового стану підприємства	69
Додаток А	76
Додаток Б	79
Додаток В	82
ЛІТЕРАТУРА	84

ВСТУП

Економічний аналіз посідає важливе місце у навчальному процесі підготовки фахівців з економіки всіх рівнів і напрямків.

Важливим завданням фахівців економічного профілю є оволодіння прийомами та методами економічного аналізу, за допомогою яких здійснюється оцінювання будь-якої сторони діяльності підприємства.

У результаті вивчення дисципліни студенти повинні вміти проводити аналіз основних аспектів «Управлінського аналізу» і частково «Фінансового аналізу» (аналіз «Фінансових результатів» та аналіз «Фінансового стану»).

Економічний аналіз, як самостійна наука, виник, розвивався та удосконалювався на основі низки економічних дисциплін і, зокрема, економічної теорії, бухгалтерського обліку, статистики, економіки, фінансів та ін.

Тому для успішного засвоєння економічного аналізу студенти повинні мати ґрунтовні знання із вищезгаданих дисциплін.

Особливістю оволодіння знаннями економічного аналізу, як прикладної дисципліни, є необхідність приділити значну увагу практичним заняттям. Тому виконання контрольних робіт з курсу «Економічний аналіз» сприяє засвоєнню методики вивчення різних сторін діяльності підприємства і набуттю навичок проведення всебічного економічного аналізу.

Зазначимо, що результати економічного аналізу служать інформаційним і рекомендаційним матеріалом для розробки, прийняття і реалізації управлінських рішень. Звідси, ефективність і обґрунтованість управлінських рішень багато у чому залежать від глибини і якості проведеного економічного аналізу. Останнє обумовлено насамперед наявністю сучасної методики збору та обробки відповідної економічної інформації.

Навчальний посібник розроблений відповідно до робочої навчальної програми курсу «Економічний аналіз».

Водночас варто наголосити, що основна увага у посібнику приділена «Управлінському аналізу», оскільки елементи «Фінансового аналізу» детальніше розглядаються у дисципліні «Фінансовий аналіз і звітність». Це ж стосується і відповідних задач.

Для засвоєння змісту кожної теми та набуття навичок проведення самостійних аналітичних досліджень наведено питання для самоконтролю знань та практичні завдання.

Керуючись програмою курсу, для засвоєння дисципліни, необхідно також постійно і систематично вивчати рекомендовану літературу, знайомитися з новими виданнями, що врешті-решт дозволить підвищити рівень аналітичної підготовки відповідних фахівців.

ТЕМА 1 ЗМІСТ, ПРЕДМЕТ І ЗАВДАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ

Кожна самостійна наука має свій зміст, предмет дослідження, метод пізнання та систему категорій, понять, термінів тощо.

Зміст розкриває суть певної дисципліни; предмет – що вивчає кожна дисципліна; метод – це система певних прийомів, способів, операцій, за допомогою яких вивчається предмет кожної дисципліни (метод дисципліни розглядається у наступній темі).

Зміст економічного аналізу – це комплексне всебічне дослідження всіх сторін діяльності підприємства на основі використання відповідних джерел інформації, вивчення окремих елементів економічної роботи, виявлення і вимірювання впливу факторів на результати діяльності підприємства, зіставлення витрат і результатів, узагальнення результатів аналізу і, нарешті, обґрунтування альтернативних варіантів управлінських рішень з метою вибору оптимального.

Зміст економічного аналізу збагачується із розвитком і вдосконаленням суспільного виробництва, його організації та управління.

Предметом економічного аналізу є діяльність підприємства, його підрозділів, а також інших господарських формувань, спрямована на досягнення максимальних результатів за мінімальних витрат.

Категорії економічного аналізу – це найбільш загальні, ключові поняття даної науки. До таких належать, наприклад: фактор, резерв, модель, результативний показник, відсоток, фінансовий результат, капітал, активи, зобов'язання, леверидж та ін.

Розрізняють різні види економічного аналізу.

Класифікація видів економічного аналізу має суттєве значення для вибору методики та його інформаційно-організаційного забезпечення.

За змістом та особливістю формування інформаційної бази виділяють **управлінський і фінансовий аналіз**.

Управлінський аналіз пов'язаний з управлінським обліком, фінансовий – з фінансовим обліком.

У країнах ринкової економіки економічний аналіз поділяється на **внутрішній і зовнішній**.

Внутрішній аналіз використовує всі джерела інформації про стан підприємства, про потенційні резерви виробництва тощо. Результати внутрішнього аналізу мають конфіденційний характер і тому доступні лише обмеженому колу осіб, які керують діяльністю підприємства.

Це, зазвичай, комплексний аналіз, здатний надати керівництву підприємства необхідну інформацію для прийняття управлінських рішень.

Зовнішній аналіз базується, зазвичай, на даних бухгалтерської звітності, тобто на тій вельми обмеженій частині інформації про діяльність

підприємства, яка доступна для кола окремих зацікавлених сторонніх осіб і організацій (акціонери, інвестори, кредитори, податківці).

За часом дослідження процесів і явищ економічний аналіз поділяється на **ретроспективний (послідовний) і перспективний (стратегічний)**.

Ретроспективний аналіз характеризує діяльність підприємства за минулий період; стратегічний аналіз визначає стан і напрямок розвитку економічної системи у майбутньому. Інформаційною базою стратегічного аналізу служать результати прогнозування.

За ступенем охоплення кола діяльності підприємства економічний аналіз поділяється на **комплексний і тематичний (цільовий, локальний)**.

Комплексний аналіз охоплює всі сторони діяльності підприємства; тематичний – окремий напрямок на замовлення органів управління, наприклад, використання робочого часу, якість продукції, використання матеріальних ресурсів, забезпеченість виробничими ресурсами, рентабельність окремих видів продукції тощо.

Результати економічного аналізу служать інформаційним і рекомендаційним матеріалом (джерелом) для обґрунтування і прийняття управлінських рішень.

ВПРАВИ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ЗНАТЬ

Контрольні запитання

1. Розкрийте зміст дисципліни «Економічний аналіз».
2. Дайте визначення предмета економічного аналізу.
3. Перерахуйте основні категорії економічного аналізу.
4. Наведіть основні види економічного аналізу.
5. З якою метою використовуються результати економічного аналізу?

ТЕМА 2 МЕТОДОЛОГІЯ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ

Методологія (від метод і ...логія) – учення про структуру, логічну організацію, методи і засоби діяльності. Методологія науки – учення про принципи побудови форми та способи наукового пізнання.

Відносно конкретних наук методологія – це наука про прийоми, способи цих наук, загальні наукові основи цих прийомів і способів.

Метод (від грец – methodos – шлях дослідження, теорія учення) – спосіб досягнення певної мети, розв’язання конкретної задачі. Досягається це за допомогою певних правил, прийомів, операцій, способів.

Під методом економічного аналізу розуміється спосіб підходу до вивчення господарських процесів в їх становленні і розвитку, який опирається на загальнонаукові, діалектико-логічні і формально-логічні закони, методи, принципи.

З огляду на вищевикладене, кожна наука, зокрема економічний аналіз, розробляє і використовує свої спеціальні прийоми, операції, способи (далі прийоми), які впливають зі змісту і предмета конкретної науки.

Сукупність спеціальних прийомів становить методику **економічного аналізу**.

Розглянемо детально спеціальні прийоми економічного аналізу, які найчастіше використовуються в практиці аналітичної роботи.

Порівняння – найбільш розповсюджений прийом аналізу, з якого, по суті, і починається економічний аналіз. Цей прийом передбачає визначення відхилень економічних показників з оцінкою причин цих відхилень. З цією метою фактичні дані порівнюються з плановим завданням, нормативами, даними попередніх періодів, середньогалузевими показниками, показниками передових підприємств тощо. У результаті порівняння отримують абсолютні і відносні відхилення.

Для об’єктивного порівняння показників останні повинні бути приведені до єдиних цін та умов формування.

Балансовий прийом – використовується для відображення двох груп взаємопов’язаних і урівноважених економічних показників. Розглянемо приклад використання балансового методу на основі балансу основних фондів за первинної вартості, формула якого має такий вигляд:

$$OF_n + П = B + OF_k, \quad (2.1)$$

де OF_n – вартість основних фондів на початок періоду;

$П$ – придбано основних фондів за звітний період;

B – вибуло основних фондів за звітний період;

OF_k – вартість основних фондів на кінець періоду.

На підставі наведеної вище формули можна розрахувати будь-який із показників, якщо відомі значення решти. Так, вартість основних фондів на кінець року дорівнює:

$$O\Phi_k = O\Phi_n + П - В. \quad (2.2)$$

Сальдовий метод – різновид балансового методу; використовується в тих випадках, коли відомий вплив на досліджуваний показник всіх факторів, крім одного, а прямий розрахунок його впливу утруднений.

В такому випадку вплив зазначеного фактора визначається як різниця (сальдо) між загальним відхиленням і сукупним впливом розрахованих факторів.

Групування – використовуються майже у всіх економічних дослідженнях для вивчення взаємозв'язків і взаємозалежності економічних явищ (процесів, показників), виявлення найбільш суттєвих факторів, що впливають на рівень досліджуваного показника, розкриття закономірностей і тенденцій, які притаманні досліджуваним явищам і процесам.

Залежно від поставленої мети розрізняють типологічні, структурні і факторні групування.

Структурні групування поділяються на дискретні та інтервальні. У дискретних групуваннях величина ознаки (досліджуваний показник) подається окремим числом, а в інтервальних групуваннях – у вигляді інтервалів.

Для визначення величини інтервалу і кількості груп (рядків) у групуванні з рівними інтервалами використовуються такі формули:

$$i = \frac{X_{\max} - X_{\min}}{K}; \quad (2.3)$$

$$K = 1 + 3,322 \lg n, \quad (2.4)$$

де i – величина інтервалу (різниця між максимальним і мінімальним числом у кожній групі (рядку));

$X_{\max}, X_{\min}$ – відповідно максимальне і мінімальне число у сукупності даних;

K – кількість груп (рядків);

n – кількість одиниць сукупності у первинних незгрупованих даних.

Абсолютні і відносні величини – займають значне місце в економічному аналізі для оцінювання результатів і динаміки господарських процесів і явищ.

Серед абсолютних величин слід виділити умовно-натуральні вимірники, які використовуються у разі потреби звести воедино декілька різновидів однієї споживчої вартості, наприклад, умовне паливо, консерви у тисячах умовних банок (туб), молоко стандартної жирності тощо.

Перерахунок в умовні одиниці здійснюється за допомогою спеціальних коефіцієнтів-сумірників (K). Роль загальної міри, еталона для розрахунків і порівняння виконує один різновид, коефіцієнт-сумірник для якого дорівнює одиниці ($K=1$).

Обсяг продукції в умовно-натуральному вимірі визначається за формулою:

$$Y = \sum KX, \quad (2.5)$$

де Y – обсяг продукції в умовно-натуральному вимірі;

K – коефіцієнт-сумірник;

X – обсяг продукції певного виду у натуральному вимірі.

Коефіцієнт-сумірник або задається, або розраховується як співвідношення значення величини заданого параметра (характеристики) певного виду продукції до значення того ж параметра (характеристики) еталонного зразка.

У доповнення до абсолютних величин в економічних дослідженнях важливе місце посідають відносні величини.

Відносні величини – це показники, які відображають кількісні співвідношення між явищами і процесами.

Відносну величину отримують як частку від ділення двох абсолютно різнойменних або однойменних величин, взятих за різний період або з різних територій.

В економічних дослідженнях використовуються такі види відносних величин:

- відносні величини планового завдання, виконання плану, співвідношення фактичних даних за звітний і попередній періоди.

Введемо такі умовні позначення:

X_0 – значення показника у попередньому періоді;

X_{nl} – значення показника у поточному періоді за планом (контрактом, замовленням, договором);

X_i – фактичне (звітне) значення показника за поточний період.

Тоді за відповідними формулами розраховується:

планове завдання

$$K_1 = \frac{X_{nl}}{X_0} \cdot 100; \quad (2.6)$$

виконання плану (зобов'язань)

$$K_2 = \frac{X_i}{X_{nl}} \cdot 100; \quad (2.7)$$

співвідношення показників за звітний і попередній період

$$K_3 = \frac{X_i}{X_0} \cdot 100. \quad (2.8)$$

Між зазначеними вище показниками існує така залежність:

$$K_3 = (K_1 \cdot K_2) : 100; \quad (2.9)$$

- відносні величини просторового порівняння – одержують в результаті порівняння однойменних показників, що відносяться до різних об'єктів,

взятих за один і той же період (наприклад, порівняння продуктивності праці двох підприємств або двох країн);

- відносні величини динаміки – найбільш поширені відносні величини, які одержують шляхом порівняння абсолютних або середніх величин, взятих за різні періоди. Розрізняють базисні і ланцюгові відносні величини динаміки. Перші отримують шляхом порівняння рівня показника за будь-який період з рівнем показника за базисний період; другі – шляхом порівняння рівня показника за певний період з рівнем цього ж показника за попередній період.

Детальніше зазначені відносні показники будуть розглядатися як окремий прийом аналізу;

- відносні величини структури – це відношення частин до цілого або частка (питома вага) частин в обсязі явища

$$d_i = \left(\frac{x_i}{\sum x_i} \cdot 100 \right); \quad (2.10)$$

- відносні величини координації – це відношення однієї частини цілого до іншої частини

$$K = \left(\frac{X_i}{X_j} \right). \quad (2.11)$$

Середні величини і показники варіації використовуються для узагальнення кількісних характеристик якісно однорідних явищ і процесів (наприклад, середня ціна, середня заробітна плата тощо) та оцінювання мінливості суспільних явищ і процесів.

Формули, які використовуються для обчислення основних середніх величин та показників варіації, наведені у табл. 2.1.

Динамічні ряди – це послідовність упорядкованих показників, які характеризують зміну явищ і процесів в часі. Аналіз динамічних рядів дозволяє за допомогою системи показників виявити і оцінити тенденції та закономірності зміни явищ і процесів.

Розрізняють інтервальні ряди динаміки, в яких рівні висвітлюють величину явища за певний проміжок часу, і моментні ряди динаміки, де рівні висвітлюють величину явища на певну дату.

Варто пам'ятати, що достовірні висновки можна отримати лише тоді, коли дотримуються правил формування динамічних рядів, зокрема:

- порівнянність рівнів ряду;
- включення в ряди динаміки однорідних показників;
- обґрунтований вибір тривалості періоду дослідження;
- неперервність динамічного ряду, тобто недопустимість відсутності показників за окремі періоди.

Таблиця 2.1 – Види середніх величин і показників варіації та формули для їх розрахунку

Види показників	Прості середні (незгруповані дані)	Зважені середні (згруповані дані)
Середні величини: Арифметична	$\bar{x} = \frac{\sum x}{n} = \frac{x_1 + x_2 + \dots + x_n}{n}$	$\bar{x} = \frac{\sum xf}{\sum f} = \frac{x_1 f_1 + x_2 f_2 + \dots + x_n f_n}{f_1 + f_2 + \dots + f_n}$
Гармонічна	$\bar{x} = \frac{n}{\sum \frac{1}{x}} = \frac{1+1+\dots+1}{\frac{1}{x_1} + \frac{1}{x_2} + \dots + \frac{1}{x_n}}$	$\bar{x} = \frac{\sum W}{\sum \frac{W}{x}} = \frac{W_1 + W_2 + \dots + W_n}{\frac{W_1}{x_1} + \frac{W_2}{x_2} + \dots + \frac{W_n}{x_n}}$
Квадратична	$\bar{x} = \sqrt{\frac{\sum x^2}{n}} = \sqrt{\frac{x_1^2 + x_2^2 + \dots + x_n^2}{n}}$	$\bar{x} = \sqrt{\frac{\sum x^2 f}{\sum f}} = \sqrt{\frac{x_1^2 f_1 + x_2^2 f_2 + \dots + x_n^2 f_n}{f_1 + f_2 + \dots + f_n}}$
Геометрична	$\bar{x} = \sqrt[n]{x_1 \cdot x_2 \cdot \dots \cdot x_n}$	$\bar{x} = \sqrt[n]{x_1^{f_1} \cdot x_2^{f_2} \cdot \dots \cdot x_n^{f_n}}$
Показники варіації: Розмах варіації	$R = X_{\max} - X_{\min}$	$R = X_{\max} - X_{\min}$
Середнє лінійне відхилення	$d = \frac{\sum x - \bar{x} }{n}$	$d = \frac{\sum x - \bar{x} \cdot f}{\sum f}$
Дисперсія	$\sigma^2 = \frac{\sum x - \bar{x} ^2}{n}$	$\sigma^2 = \frac{\sum x - \bar{x} ^2 \cdot f}{\sum f}$
Коефіцієнт варіації	$v = \frac{\sigma}{x} \cdot 100$	$v = \frac{\sigma}{x} \cdot 100$

В таблиці 2.2 наведені аналітичні характеристики рядів динаміки та формули для їх визначення.

Таблиця 2.2 – Аналітичні характеристики рядів динаміки та формули для їх обчислення

Аналітичні характеристики рядів динаміки	Розрахункові формули
1	2
Абсолютний приріст: ланцюговий	$\Delta y' = y_i - y_{i-1}$
базисний	$\Delta y = y_i - y_0$
середній	$\Delta \bar{y} = (y_n - y_0) : (n - 1)$
Коефіцієнт зростання: ланцюговий	$K'_p = y_i : y_{i-1}$

Продовження таблиці 2.2

1	2
базисний	$K_p = y_i : y_0$
за весь період	$K_{p_n} = y_n : y_0$
середній	$\bar{K}_p = \sqrt[n]{y_n : y_0}$
Темп зростання	$T'_p = K'_p \cdot 100; T_p = K_p \cdot 100;$ $T'_{p_n} = K'_{p_n} \cdot 100; \bar{T}_p = \bar{K}_p \cdot 100$
Темп приросту	$T'_{np} = T'_p - 100; T_{np} = T_p - 100;$ $T'_{np_n} = T'_{p_n} - 100; \bar{T}_{np} = \bar{T}_p - 100$
Абсолютний розмір 1% приросту: ланцюговий	$\Delta y_{1\%} = \frac{y_i - y_{i-1}}{\frac{y_i - y_{i-1}}{y_{i-1}} \cdot 100} = \frac{y_{i-1}}{100}$
середній за весь період	$\Delta \bar{y}_{1\%} = \Delta \bar{y} : \bar{T}_{np}$
Середній рівень: інтервального ряду	$\bar{y} = \Sigma y : n$
повного моментного ряду	$\bar{y} = \frac{y_1 + y_2 + y_3 + \dots + y_n}{n - 1}$

Вищенаведені методичні прийоми економічного аналізу орієнтовані переважно на комплексну порівняльну оцінку показників діяльності підприємства. Це дозволяє реалізувати контрольну функцію економічного аналізу.

Водночас слід звернути увагу на групу прийомів, що призначені для проведення факторного аналізу, який дозволяє визначати вплив окремих факторів на зміну результативного показника, а звідси і пошук резервів виробництва.

Факторний аналіз по суті є основним призначенням економічного аналізу, оскільки порівняльну оцінку може реалізувати контроль як самостійна функція управління.

Методи факторного аналізу ґрунтуються на логічному прийомі **елімінування**, суть якого полягає у такому: в процесі проведення факторного аналізу при оцінюванні впливу певного фактора на зміну результативного показника решта факторів, що утворюють разом з досліджуваним факторну систему, залишаються незмінними.

Найпоширенішими прийомами факторного аналізу в економічних дослідженнях є:

- ланцюгові підстановки;

- абсолютні різниці;
- відносні різниці;
- індексний спосіб.

Прийом ланцюгових підстановок є найуніверсальнішим і може бути використаним для оцінювання впливу факторів на зміну результативного показника в усіх типах факторних моделей.

Суть способу ланцюгових підстановок полягає в послідовній почерговій заміні у факторній функціональній моделі, яка описує базисний (плановий) рівень досліджуваного показника, базисних значень факторів на звітні; в обчисленні умовних результативних показників та їх порівнянні для визначення впливу кожного окремого фактора.

При послідовній почерговій зміні базисних параметрів на звітні слід дотримуватися такого правила: в першу чергу підлягають заміні кількісні параметри, далі структурні, в останню чергу якісні. До кількісних факторів відносяться обсяг продукції, чисельність працюючих, вартість основних фондів тощо; до структурних – вага окремих показників; до якісних відносяться показники, які характеризують ступінь досягнення певних результатів, або показники, які розраховані відносно одиниці (ціна, продуктивність праці, собівартість одиниці продукції, фондівіддача, матеріалоемність, рентабельність, урожайність з одиниці площі тощо).

Якщо у факторній системі міститься кілька кількісних, структурних або якісних факторів, послідовність замін залежить від оцінювання того, які з них є основними, а які похідними; які первинні, а які – вторинні.

Водночас слід звернути увагу на те, що при проведенні факторного аналізу деякі показники в одних випадках беруться як якісні, а в інших випадках – як кількісні. Так, при проведенні факторного аналізу рентабельності виробництва прибуток вважається якісним фактором, а рентабельності витрат – кількісним.

Процедуру проведення факторного аналізу за методом ланцюгових підстановок розглянемо на прикладі рентабельності виробництва:

$$R = \frac{\Pi}{O\bar{\Phi} + O\bar{З}} \cdot 100,$$

де R – рентабельність виробництва;

Π – прибуток (фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування);

$O\bar{\Phi}$ – середньорічна вартість основних фондів,

$O\bar{З}$ – середні залишки оборотних фондів.

Значення показника, що аналізується, у базисному періоді

$$R_o = \frac{\Pi_o}{O\bar{\Phi}_o + O\bar{З}_o} \cdot 100.$$

Шляхом послідовної заміни значення факторів базисного періоду на звітні значення отримаємо умовні значення результативного показника:

I крок
$$R_{(O\bar{\Phi})} = \frac{\Pi_0}{O\bar{\Phi}_1 + O\bar{Z}_0} \cdot 100;$$

II крок
$$R_{(O\bar{Z})} = \frac{\Pi_0}{O\bar{\Phi}_1 + O\bar{Z}_1} \cdot 100;$$

III крок — це, по суті, фактичне значення досліджуваного показника (R_1)

$$R_{(II)} = \frac{\Pi_1}{O\bar{\Phi}_1 + O\bar{Z}_1} \cdot 100.$$

Рентабельність виробництва у звітному періоді порівняно з базисним в цілому змінилась на:

$$\Delta R = R_1 - R_0,$$

в тому числі під впливом змін:

- середньорічної вартості основних виробничих фондів

$$\Delta R_{O\bar{\Phi}} = R_{O\bar{\Phi}} - R_0;$$

- середніх залишків оборотних фондів

$$\Delta R_{O\bar{Z}} = R_{O\bar{Z}} - R_{O\bar{\Phi}};$$

- прибутку

$$\Delta R_{II} = R_1 - R_{O\bar{Z}};$$

Результати розрахунків перевіряються рівністю

$$\Delta R = \Delta R_{O\bar{\Phi}} + \Delta R_{O\bar{Z}} + \Delta R_{II}.$$

Спосіб абсолютних різниць доцільно використовувати, якщо факторна система являє собою залежність результативного показника від добутку (частки) показників-факторів.

Припустимо, що факторна система має такий вигляд

$$y = a \cdot b \cdot c \cdot d,$$

де y – обсяг виготовленої продукції; a – середньооблікова чисельність робітників; b – тривалість робочого періоду; c – тривалість робочого дня; d – середньогодинний виробіток одного робітника.

Факторний аналіз проводиться у такій послідовності.

Спочатку послідовно розраховується значення результативного показника за базисний і звітний періоди

$$y_0 = a_0 \cdot b_0 \cdot c_0 \cdot d_0;$$

$$y_1 = a_1 \cdot b_1 \cdot c_1 \cdot d_1.$$

Загальне відхилення результативного показника (обсягу виготовленої продукції) у звітному періоді порівняно з базисним становить:

$$\Delta y = y_1 - y_0,$$

у тому числі під впливом змін окремих факторів:

- середньооблікової чисельності робітників

$$\Delta y_a = (a_1 - a_0) \cdot b_0 \cdot c_0 \cdot d_0;$$

➤ тривалості робочого періоду
 $\Delta y_b = a_1(b_1 - b_0) \cdot c_0 d_0;$

➤ тривалості робочого дня

$$\Delta y_c = a_1 b_1 (c_1 - c_0) \cdot d_0;$$

➤ середньогодинного виробітку одного робітника

$$\Delta y_d = a_1 b_1 c_1 \cdot (d_1 - d_0).$$

Наостанку проводиться балансова перевірка результатів розрахунків:

$$\Delta y = \Delta y_a + \Delta y_b + \Delta y_c + \Delta y_d.$$

Якщо факторна система включає тільки два фактори, тобто $y = a \cdot b$, причому a – кількісний фактор, а b – якісний фактор, то факторний аналіз проводиться за такою схемою:

$$\Delta y = y_1 - y_0;$$

$$\Delta y_a = (a_1 - a_0) \cdot b_0;$$

$$\Delta y_b = (b_1 - b_0) \cdot a_1;$$

$$\Delta y = \Delta y_a + \Delta y_b.$$

Спосіб відносних рішень передбачає завчасне визначення темпу приросту окремих факторів: $Tnp_a, Tnp_b, Tnp_c, Tnp_d$.

Послідовність проведення аналізу за цим способом аналогічна способу абсолютних різниць.

Вплив змін кожного фактора на зміну результативного показника визначається таким чином:

$$\Delta y_a = \frac{y_0 \cdot Tnp_a}{100}; \quad \Delta y_b = \frac{(y_0 + \Delta y_a) \cdot Tnp_b}{100};$$

$$\Delta y_c = \frac{(y_0 + \Delta y_a + \Delta y_b) \cdot Tnp_c}{100}; \quad \Delta y_d = \frac{(y_0 + \Delta y_a + \Delta y_b + \Delta y_c) \cdot Tnp_d}{100}.$$

Індексний спосіб проведення факторного аналізу детально описаний в Методичних вказівках до виконання контрольних робіт і складання екзаменів з дисципліни «Загальна теорія статистики» [5].

Контрольні запитання

1. У чому полягає суть понять методології, методу, прийому і методики економічного аналізу?
2. За допомогою яких прийомів оцінюється виконання плану і порівнюються звітний період з попереднім?
3. Які види середніх використовуються у економічному аналізі?
4. Перерахуйте види групувань.
5. Розкрийте зміст логічного прийому "елімінування", з якими способами аналізу він органічно взаємопов'язаний?
6. Перерахуйте прийоми факторного аналізу, які переважно застосовуються в економічному аналізі.
7. У чому особливості прийому факторного аналізу «ланцюгові підстановки»?
8. У яких випадках доцільно використовувати прийом абсолютних різниць?

ТЕМА 3 АНАЛІЗ ВОРОБНИЦТВА І РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОДУКЦІЇ. МАРКЕТИНГОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ

3.1 Завдання і джерела аналізу

Основними завданнями аналізу є:

- перевірка напруженості планових завдань;
- оцінка виконання плану (держзамовлень, договорів, контрактів), складу, якості продукції, ритмічності і рівномірності виробництва;
- виявлення причин відхилення від плану і рівня попередніх періодів;
- виявлення резервів росту обсягу виробництва і реалізації продукції, підвищення якості продукції, забезпечення ритмічності і рівномірності виробництва;
- проведення ринкових досліджень.

Для проведення аналізу використовуються такі джерела інформації:

статистична звітність:

- Форма № 1-П (термінова) «Терміновий звіт про виробництво промислової продукції (робіт, послуг)»;
- Форма № 1-ПЕ «Місячний звіт про економічні показники...»;
- Форма № 1-підприємство «Звіт про основні показники діяльності підприємства»;
- Форма № 1П-НПП «Звіт про виробництво промислової продукції»;

бухгалтерська (фінансова) звітність:

- Форма № 2 «Звіт про фінансові результати»;
- планові завдання, контракти, договори, держзамовлення;
- нормативи, стандарти тощо;
- оперативний звіт про виробництво, відвантаження і реалізацію продукції.

3.2 Аналіз виконання плану та динаміки виробництва і реалізації продукції

Оцінювання напруженості плану здійснюється шляхом порівняння планового обсягу виробництва продукції з середньою потужністю:

$$K = \frac{Q_{nl}}{\bar{N}_{nl}} \cdot 100, \quad (3.1)$$

де K – коефіцієнт напруженості планового завдання;

Q_{nl} – обсяг виробництва продукції за планом;

$\bar{N}_{nl}$ – планова середня виробнича потужність підприємства.

Чим більший коефіцієнт напруженості планового завдання, тим краще передбачається використати виробничу потужність підприємства.

Виконання плану і динаміка виробництва та реалізації продукції визначається шляхом порівняння фактичних (звітних) значень показників з плановими значеннями та даними попереднього періоду. Оцінюються абсолютні зміни (абсолютний приріст або зниження) та відносні зміни (темпи зростання, приросту).

У таблиці 3.1 наведено приклад аналізу виконання плану і динаміки обсягу продукції.

Таблиця 3.1 – Оцінка виконання плану і динаміки обсягу продукції

Види продукції	Ціна за 1т, грн	Виготовлено продукції т,			Обсяг продукції, грн.			Відхилення звіту від (+,-):		Звіт у % до:	
		попередній період	поточний період		попередній період (гр. 1· гр. 2)	поточний план		попереднього періоду (гр. 7-гр. 5)	плану (гр. 7-гр. 6)	попереднього періоду (гр. 7: :гр. 5)·100	плану (гр. 7: гр. 6)·100
			план	звіт		план (гр. 1· гр. 3)	звіт (гр. 1· гр. 4)				
А	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
К	200	90	100	105	18000	200000	21000	3000	1000	116,7	105,0
Л	250	100	120	110	25000	30000	27500	2500	-2500	110,0	91,7
М	150	190	200	210	28500	30000	31500	3000	1500	110,5	105,0
Н	100	48	50	55	4800	5000	5500	700	500	104,2	110,0
Разом	-	-	-	-	76300	85000	85500	9200	500	112,1	100,6

У табл. 3.1 гр. 2 р. А; 1; 2; 3; 4 задані в умові задачі, решта розраховані безпосередньо у таблиці.

Аналіз даних табл. 3.1 свідчить, що обсяг продукції у звітному періоді виріс порівняно з планом на 500 грн. або на 0,6%, а порівняно з попереднім періодом зростання становило 9200 грн, що в процентному відношенні становить 12,1%. Лише виробництво одного виду продукції Л порівняно з планом скоротилось на 10 т, що у вартісному вимірі становить 2500 грн.

Порівнювати обсяг продукції за різні періоди часу слід у порівнянних цінах.

Якщо ж має місце зміна цін у звітному періоді порівняно з попереднім, то необхідно визначити, якою мірою зміна обсягу продукції і

ціни вплинули на зміну вартості продукції у звітному періоді порівняно з попереднім (табл. 3.2).

Таблиця 3.2 – Оцінювання впливу змін фізичного обсягу і середніх цін на зміну вартості окремих груп однорідної продукції

Групи однорідної продукції	Попередній період		Звітний період		Середня ціна		Відхилення вартості продукції, разом, тис.грн. (гр. 4-гр. 2)	В тому числі під впливом змін:	
	Кількість, шт.	вартість продукції у діючих цінах, тис. грн	кількість шт.	вартість продукції у діючих цінах тис. грн	попередній період, тис.грн. гр. 2 :гр. 1	Звітний період тис.грн. (гр. 4:гр. 3)		Фізичного обсягу, тис.грн (гр. 3-гр. 1)·гр. 5	Середньої ціни, тис.грн. (гр. 6 - -гр. 5)·гр. 3
А	1	2	3	4	5	6	7	8	9
К	10	15	12	16,8	1,5	1,4	1,8	3,0	-1,2
Л	12	12	15	16,5	1	1,1	4,5	3,0	1,5
М	8	6,4	7	4,9	0,8	0,7	-1,5	-0,8	-0,7
Н	15	27	16	30,4	1,8	1,9	3,4	1,8	1,6
Разом	-	60,4	-	68,6	-	-	8,2	7,0	1,2

Аналіз даних табл. 3.2 свідчить, що вартість продукції у звітному періоді порівняно з попереднім виросла переважно за рахунок збільшення фізичного обсягу продукції – на 7,0 тис. грн., у той час як за рахунок зміни цін – на 1,2 тис. грн.

3.3 Аналіз складу і асортименту продукції

Перш ніж перейти до аналізу показників, що розглядаються у цьому підрозділі, варто звернути увагу на визначення окремих понять.

Номенклатура продукції – це згрупований за суттєвими техніко-економічними ознаками перелік виробів, що відображається окремою позицією (рядком).

Номенклатура продукції відображає систематизований перелік груп, підгруп і позицій (видів) продукції у натуральному вираженні.

Асортиментом називають специфікований в установленому порядку і відповідними документами (договір, контракт тощо) в межах кожної

позиції номенклатури перелік продукції за видами, типами тощо, яку підприємство зобов'язано поставити певним споживачам з урахуванням обсягу, якості, цін і т. д. Розрізняють повний (розгорнутий), груповий і внутрішньогруповий асортимент.

Під складом продукції підприємства розуміють види (групи), із яких вона складається.

Структура продукції – це питома вага окремих виробів у загальному обсязі їх виробництва (реалізації).

Для оцінювання виконання плану з асортименту та структури продукції використовується метод заліку: у залік зараховується фактичне значення показника, однак не вище планового; іншими словами, із планового і фактичного значення показника у залік зараховується менша величина.

В табл. 3.3 наведено приклад оцінювання виконання плану з асортименту і структури продукції.

Таблиця 3.3 – Виконання плану випуску продукції з асортименту і структури

Вид продукції	Звітний період, тис. грн.		Виконання плану, % (гр. 2 : гр. 1) · 100	Зараховується у виконання плану з асортименту, тис. грн.	Структура продукції, %		Фактичний обсяг продукції за плановою структурою, тис. грн. (гр. 5 · ∑ гр. 2) : 100	Зараховується у виконання плану структури, тис. грн.
	за планом	фактично			за планом	фактично		
А	1	2	3	4	5	6	7	8
К	200	190	95	190	30,3	28,6	201,5	190
Л	150	150	100	150	22,7	22,5	150,9	150
М	250	270	108	250	37,9	40,6	252	252
Н	60	55	91,7	55	9,1	8,3	60,5	55
Разом	660	665	101	645	100	100	664,9	467

Таким чином виконання плану з асортименту становить:

$$K_{ac} = \frac{\sum zp.4}{\sum zp.1} \cdot 100 = \frac{645}{660} \cdot 100 = 97,7\%.$$

Отож, незважаючи на те, що план з виробництва продукції виконаний на 100,8%, план з асортименту виконаний лише на 97,7%.

У залік виконання плану структури продукції (гр. 8) вибирається менша з величини, що міститься у графах 2 і 7. Коефіцієнт додержання планової структури становить:

$$K_{ac} = \frac{\sum zp.8}{\sum zp.2} = \frac{467}{665} = 0,702.$$

Методика оцінювання впливу зміни структури продукції на рівень середньої ціни, середньої собівартості, середньої урожайності описана у Методичних вказівках до виконання контрольних робіт і підготовки до складання екзаменів з дисципліни «Загальна теорія статистики» [5].

Виконання держзамовлень, контрактів, договорів оцінюється аналогічно виконанню плану з асортименту.

3.4 Аналіз ритмічності і рівномірності виробництва

Однією з умов успішної роботи підприємства є ритмічний і рівномірний випуск продукції.

Ритмічність виробництва – це випуск продукції відповідно до встановленого завдання на кожний окремий відрізок часу звітного періоду.

Рівномірність – це однаковий випуск продукції за рівні проміжки часу.

Для аналізу ритмічності виробництва продукції використовується питома вага випуску продукції за певний період до усього досліджуваного періоду (декади до місяця, місяці до кварталу, квартали до року, місяці до року).

Узагальнювальними показниками ритмічності виробництва є коефіцієнт ритмічності, коефіцієнт варіації, коефіцієнт аритмічності.

Для оцінювання рівномірності виробництва використовується коефіцієнт рівномірності.

Проміжні розрахунки для оцінювання коефіцієнтів ритмічності і рівномірності виробництва наведено в табл. 3.4

Коефіцієнт ритмічності дорівнює:

$$K_{pum} = \frac{\sum zp.4}{\sum zp.2} \cdot 100 = \frac{1700}{1900} \cdot 100 = 89,5\%.$$

Це означає, що в строки, встановлені планом, підприємство виготовило 89,5% продукції.

Коефіцієнт аритмічності дорівнює:

$$K_{ap} = (100 - K_{pum}) : 100 = (100 - 89,5) : 100 = 0,105.$$

Коефіцієнт варіації визначається за формулою:

$$v = \frac{\sigma}{\bar{x}} \cdot 100, \quad (3.2)$$

Таблиця 3.4 – Розрахунок проміжних показників для оцінювання коефіцієнтів ритмічності і рівномірності

Декади	Випуск продукції, тис. грн		Зараховується у ритмічний випуск, тис. грн	Структура випуску, %		Зараховується у рівномірний випуск, %
	за планом	фактично		рівномірно	фактично	
1	2	3	4	5	6	7
I	600	400	400	33,3	20,0	20,0
II	600	600	600	33,3	30,0	30,0
III	700	1000	700	33,4	50,0	33,4
Разом	1900	2000	1700	100,0	100,0	83,4

де ν – коефіцієнт варіації;

σ – середньоквадратичне відхилення досліджуваного показника;

$\bar{x}$ – середнє значення досліджуваного показника за плановий період, яке розраховується за формулою:

$$\bar{x} = \frac{\sum zp.2}{n} = \frac{1900}{3} = 633,$$

де n – кількість відрізків часу у досліджуваному періоді (у наведеному прикладі – це три квартали, $n = 3$).

Середньоквадратичне відхилення розраховується за формулою:

$$\sigma = \sqrt{\frac{(x - \bar{x})^2}{n}}. \quad (3.3)$$

Звідси середньоквадратичне відхилення дорівнює:

$$\sigma = \sqrt{\frac{(400 - 633)^2 + (600 - 633)^2 + (1000 - 633)^2}{3}} = 252.$$

Згідно з формулою (3.2) коефіцієнт варіації дорівнює:

$$\nu = \frac{252}{633} \cdot 100 = 39,8\%.$$

Це означає, що випуск продукції по декадах відхилявся від планового завдання. Чим більший коефіцієнт варіації, тим неритмічніше працювало підприємство.

Коефіцієнт рівномірності становить:

$$K_p = \frac{\sum zp.7}{\sum zp.5} \cdot 100 = \frac{83,4}{100} \cdot 100 = 83,4\%.$$

3.5 Аналіз якості продукції

Під рівнем якості продукції розуміють її споживчі властивості, тобто здатність задовольняти потреби споживача (технічні, ергономічні, економічні, екологічні, естетичні тощо).

Оцінка якості продукції здійснюється залежно від особливості галузі.

Так, для оцінювання якості продукції, особливо її динаміки, застосовується бальний метод оцінювання, згідно з яким кожній категорії якості надається певна кількість балів. Наприклад, виробам вищої категорії якості надається 5 балів, першої – 4 бали, другої – 1 бал. Далі обчислюється середньозважений бал, де вагою є кількість продукції певного сорту; проводиться оцінювання середнього балу за планом і звітом та шляхом їх порівняння розраховується виконання плану якості.

В галузях, де встановлена сортність продукції, визначається питома вага кожного сорту в загальному обсязі продукції, середня сортність, середньозважена ціна.

Середня сортність розраховується за формулою :

$$\bar{C} = \frac{\sum qC}{\sum q}, \quad (3.4)$$

де $\bar{C}$ – середня сортність;

q – обсяг продукції певного виду;

C – сорт певного виду продукції.

Середня ціна обчислюється за формулою

$$\bar{P} = \frac{\sum qP}{\sum q}, \quad (3.5)$$

де $\bar{P}$ – середня ціна;

P – ціна певного виду продукції.

Проміжні дані для визначення середнього сорту та середньої ціни наведено в табл. 3.5.

Таблиця 3.5 – Проміжні дані для оцінювання середнього сорту та середньої ціни

Сорт продукції, C	Ціна за одиницю, грн.		Виготовлено продукції, шт.		Структура продукції, %	
	за планом, $p_{пл}$	фактично, p_1	за планом, $q_{пл}$	фактично, q_1	за планом, $d_{пл}$	фактично, d_1
1	2	3	4	5	6	7
1	40	42	800	810	34	34,2
2	25	24	850	825	36,2	35,8
3	20	20	700	730	29,8	30
Разом	—	—	2350	2365	100	100

За формулою (3.4) середня сортність становить:
за плановим завданням

$$\bar{C}_{пл} = \frac{\sum q_{пл} C}{\sum q} = \frac{800 \cdot 1 + 850 \cdot 2 + 700 \cdot 3}{800 + 850 + 700} = \frac{4600}{2350} = 1,957;$$

фактично

$$\bar{C}_1 = \frac{\sum q_1 C}{\sum q} = \frac{810 \cdot 1 + 825 \cdot 2 + 730 \cdot 3}{810 + 825 + 730} = \frac{4590}{2365} = 1,941.$$

За формулою (3.5) середня ціна дорівнює:
за плановим завданням

$$\bar{P}_{пл} = \frac{\sum p_{пл} q_{пл}}{\sum q_{пл}} = \frac{40 \cdot 800 + 25 \cdot 850 + 20 \cdot 700}{800 + 850 + 700} = \frac{67250}{2350} = 28,62 \text{ грн};$$

фактично

$$\bar{P}_1 = \frac{\sum p_1 q_1}{\sum q_1} = \frac{42 \cdot 810 + 24 \cdot 825 + 20 \cdot 730}{810 + 825 + 730} = \frac{68020}{2365} = 28,76 \text{ грн}.$$

Зіставлення середньої сортності і середньої ціни за планом і фактично досягнутими свідчить, що якість хоч і незначно, але все-таки підвищилась. Про це свідчить зростання середньої ціни і зменшення середньої величини сортності.

У галузях виробництва, де виготовляється продукція вищого сорту, і, природно, наведена вище формула (3.4) непридатна, використовується перевідний коефіцієнт, який розраховується як співвідношення ціни вищого сорту до цін інших сортів (табл. 3.6)

Таблиця 3.6 – Проміжні дані для оцінювання якості продукції

Сорт продукції, C	Ціна за одиницю, грн, P	Перевідний коефіцієнт, K	Виготовлено продукції, шт.		Структура продукції, %		Проміжні розрахунки	
			за планом, $q_{пл}$	фактично, q_1	за планом	фактично	$Kq_{пл}$	Kq_1
А	1	2	3	4	5	6	7	8
Вищий	50	1	400	510	80	85	400	510
1	45	0,9 (45:50)	75	60	15	10	68	54
2	40	0,8 (40:50)	25	30	5	5	20	24
Разом	—	—	500	600	100	100	488	588

Плановий коефіцієнт сортності становить:

$$K_c^{пл} = \frac{\sum Kq_{пл}}{\sum q_{пл}} = \frac{488}{500} = 0,976.$$

Фактичний коефіцієнт сортності дорівнює:

$$K_c^{фак} = \frac{\sum Kq_1}{\sum q_1} = \frac{588}{600} = 0,980.$$

Оскільки $K_c^{фак} > K_c^{пл}$, то можна стверджувати про виконання плану по сортності, що свідчить про позитивну тенденцію підвищення якості продукції.

3.6 Аналіз маркетингової діяльності підприємства

В умовах постійного і неперервного загострення конкурентної боротьби, притаманної ринковій економіці, дослідження ринку повинно передувати розробці плану виробництва і реалізації продукції.

Складовими елементами ринку є попит, пропозиція, ціна, конкуренція.

Показником чутливості споживачів до зміни ціни продукції є коефіцієнт цінової еластичності (K_p), який розраховується за формулою:

$$K_p = \frac{\text{Зміна попиту}}{\text{Зміна ціни}}. \quad (3.6)$$

З огляду на те, що чисельник або знаменник формули (3.6) може бути від'ємним, до уваги береться лише абсолютна величина коефіцієнта еластичності.

Якщо $K_p > 1$, то такий попит називають еластичним; $K_p < 1$ – нееластичним; $K_p = 1$ – одинична еластичність.

Аналіз показує, що чим вищі доходи споживачів, тим, за інших рівних умов, вищий рівень попиту.

Показником чутливості споживачів до зміни доходу є коефіцієнт еластичності попиту до доходу споживачів (K_d), який розраховується за формулою:

$$K_d = \frac{\text{Зміна попиту}}{\text{Зміна доходу}}. \quad (3.7)$$

Одним із основних завдань маркетингового дослідження є місткість товарного ринку (у натуральному і вартісному вираженні), яка визначає можливий обсяг збуту продукції підприємства. Місткість ринку визначається за формулою:

$$M = Q + Z + I - E, \quad (3.8)$$

де M – місткість ринку;

Q – обсяг виробництва продукції;

Z – залишки товарів на складі;

I – імпорт товарів;

E – експорт товарів.

В процесі дослідження ринку необхідно звернути увагу на значні відмінності оцінювання попиту на традиційні товари і нововведення (інновації) принципово нових виробів, які не мають аналогів.

ВПРАВИ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ЗНАНЬ

Контрольні запитання

1. Поясніть, яким чином оцінюється напруженість плану виробництва?
2. За якою методикою проводиться аналіз виконання плану та динаміки виробництва і реалізації продукції?
3. Як проводиться аналіз асортименту і структури продукції?
4. Яким чином привести вартість продукції у порівнянні ціни?
5. Яким чином оцінюється зміна вартості продукції під впливом змін фізичного обсягу і ціни?
6. Назвіть способи оцінювання виконання зобов'язань, контрактів, договорів?
7. Які показники характеризують ритмічність і рівномірність виробництва, і яким чином вони розраховуються?
8. Назвіть систему показників, що характеризують якість продукції.
9. За яким способом оцінюються середня бальність та середня сортність?
10. За допомогою яких показників оцінюється чутливість споживачів до зміни цін і доходів?

Практичні завдання для самоконтролю знань

Завдання 1. За даними табл. 1 оцініть:

- а) виконання плану з обсягу продукції;
- б) виконання плану з асортименту;
- в) виконання плану держзамовлень;
- г) планову і фактичну структуру продукції;
- д) відхилення фактичного випуску від плану.

Зробіть висновки за результатами аналізу.

Таблиця 1

Вид продукції	Ціна за 1т продукції, тис. грн	Кількість продукції, т			
		за планом	фактично	Державне замовлення	
				замовлено	фактично поставлено
А	1	2	3	4	5
К	200	100	105	90	95
Л	250	120	110	110	100
М	150	200	210	190	190
Н	100	50	55	40	45

Завдання 2. За даними табл. 2 дайте оцінку виконання плану з сортності продукції.

Таблиця 2

Сорт	Оптова ціна, грн	Коефіцієнт якості	План			Звіт		
			Кількість, т	Питома вага, %	Сума, тис. грн	Кількість, т	Питома вага, %	Сума, тис. грн
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Вищий	100	1	1200	?	?	1300	?	?
Перший	80	0,8	600	?	?	800	?	?
Другий	60	0,6	200	?	?	400	?	?
Разом	×	×	2000	100	?	2500	100	?

Зробіть висновки за результатами аналізу.

Завдання 3. За даними табл. 3 визначте відхилення вартості продукції у звітному році порівняно з попереднім по кожному виду продукції в цілому, у тому числі під впливом змін:

- кількості продукції у натуральному вимірі;
- середньої ціни.

Зробіть висновки за результатами аналізу.

Таблиця 3

Вид продукції	Вироблено продукції, т		Вартість виробленої продукції, тис. грн.	
	попередній рік	звітний рік	попередній рік	звітний рік
А	1	2	3	4
К	1271	1143	13283	11767
Л	1592	1649	43177	41408
М	160	63	10044	3923

ТЕМА 4 АНАЛІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ І ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ВИРОБНИЧИХ РЕСУРСІВ ПІДПРИЄМСТВА

Виробничий процес – це органічне сполучення трьох елементів: робочої сили, засобів праці і предметів праці. Нижче наведено особливості аналізу використання кожного із названих елементів процесу виробництва.

4.1 Аналіз використання трудових ресурсів і фонду оплати праці

4.1.1 Завдання і джерела аналізу

Аналіз показників з праці і заробітної плати орієнтований головним чином на підвищення продуктивності праці, що сприяє зниженню собівартості продукції, зростанню прибутку і рентабельності.

В процесі аналізу трудових ресурсів вирішуються такі завдання:

- аналіз забезпеченості підприємства і його підрозділів робочою силою, її склад, стан, рух, професійний рівень;
- аналіз використання робочого часу;
- оцінка трудомісткості продукції;
- аналіз рівня виконання норм виробітку;
- оцінка рівня продуктивності праці, фактори її зростання;
- виявлення резервів зростання продуктивності праці;
- оцінка впливу трудових факторів на обсяг виробництва продукції;
- аналіз складу і структури фонду оплати праці;
- оцінка співвідношення між темпом зростання продуктивності праці і темпом зростання середньої заробітної плати.

В процесі аналізу визначають ступінь виконання плану і динаміку показників; вплив факторів на зміну досліджуваних показників; причини відхилення від плану, рівня попереднього періоду і нормативів; резерви підвищення продуктивності праці і мобілізацію цих резервів.

Джерелами інформації для проведення аналізу служить статистична звітність:

- форма № 1 – підприємництво "Звіт про основні показники діяльності підприємства" – річна;
- форма № 1-ПВ "Звіт з праці" – місячна;
- форма № 1-ПВ "Звіт з праці" – квартальна;
- форма № 6-ПВ "Звіт про кількість працівників, їхній якісний склад та професійне навчання" – річна;
- форма № 3-ПВ "Звіт про використання робочого часу" – піврічна.

Крім перерахованих статистичних звітностей в аналізі використовуються дані статистичних звітностей з продукції, наведених у попередній темі, показники бухгалтерської і оперативної звітності, матеріали фотографій робочого дня і хронометражу тощо.

4.1.2 Оцінка забезпеченості підприємства трудовими ресурсами

Весь персонал підприємства поділяється на працівників основної діяльності, тобто тих, хто безпосередньо приймає участь у виготовленні продукції, і невиробничий персонал, що зайнятий в обслуговуючих та інших господарствах.

При аналізі забезпеченості підприємства кадрами визначають абсолютну і відносну економію (надлишок) працівників відповідно за такими формулами:

$$\pm \Delta N_{абс} = N_1 - N_{пл}, \quad (4.1)$$

$$\pm \Delta N_{відн} = N_1 - N_{пл} i_q, \quad (4.2)$$

де $\Delta N_{абс}$, $\Delta N_{відн}$ – відповідно абсолютна і відносна економія (-) або надлишок (+) працівників;

$N_{пл}$, N_1 – відповідно планова і фактична чисельність працівників;

i_q – індекс обсягу продукції (коефіцієнт зростання обсягу продукції).

При аналізі забезпеченості підприємства трудовими ресурсами слід оцінити структуру робочої сили; звернути увагу на якісний склад працівників (загальноосвітній, професійно-кваліфікаційний рівень тощо).

Чисельність працівників підприємства постійно змінюється під впливом зовнішнього обороту робочої сили, який складається із обороту з прийняття і обороту зі звільнення.

Загальна чисельність працівників, які прийняті і звільнені з підприємства у звітному періоді, є абсолютними показниками загального обороту з прийняття і звільнення.

Для визначення відносних показників кожний із видів обороту ділиться на середньооблікову чисельність працюючих.

Звідси:

коефіцієнт обороту з прийняття становить:

$$K_n = \frac{П}{\bar{N}} \cdot 100; \quad (4.3)$$

коефіцієнт обороту зі звільнення

$$K_z = \frac{З}{\bar{N}} \cdot 100; \quad (4.4)$$

загальний коефіцієнт обороту дорівнює:

$$K = \frac{П+З}{\bar{N}} \cdot 100 = \frac{П}{\bar{N}} \cdot 100 + \frac{З}{\bar{N}} \cdot 100 = K_n + K_z, \quad (4.5)$$

де $П$ – кількість працівників, прийнятих на роботу;

$З$ – кількість звільнених працівників;

$\bar{N}$ – середньооблікова чисельність працівників.

4.1.3 Аналіз використання робочого часу

Аналіз використання робочого часу проводиться за даними статистичної звітності – форма № 3-ПВ «Звіт про використання робочого часу» (піврічна). В додатку до статистичної звітності для більш поглибленого дослідження використання робочого часу залучають матеріали фотографії і самофотографії робочого дня, хронометражу, вибіркового спостережень тощо.

Для аналізу використання робочого часу для всіх категорій робітників застосовується два показники: середня кількість днів, відпрацьованих одним робітником (тривалість робочого періоду), і середня тривалість робочого дня (зміни).

Кількість годин, відпрацьованих в середньому одним робітником, є інтегральним показником, який характеризує загальну величину ефективного фонду робочого часу одного робітника.

Фонд робочого часу визначається за формулою:

$$\Phi PC = Ч \cdot Д \cdot \bar{T}, \quad (4.6)$$

де ΦPC – фонд робочого часу;

$Ч$ – чисельність робітників;

$Д$ – кількість днів, відпрацьованих робітником в середньому за досліджуваний період;

$\bar{T}$ – середня тривалість робочого дня.

На підставі формули (4.6) можна визначити вплив певних факторів на зміну фонду робочого часу. З цією метою в табл. 4.1 проведено відповідні проміжні розрахунки.

Загальна зміна фонду робочого часу становить:

$$\Delta \Phi PC = \Phi PC_{\phi} - \Phi PC_{nl} = 764,5 - 876 = -111,5 \text{ тис. год,}$$

в тому числі під впливом зміни факторів:

➤ чисельності робітників

$$\Delta \Phi PC_{\phi} = (Ч_{\phi} - Ч_{nl}) \cdot Д_{nl} \cdot \bar{T}_{nl} = [(479 - 500) \cdot 219 \cdot 8,0] : 100 = -36,8 \text{ тис. год;}$$

➤ кількості днів, відпрацьованих робітником в середньому за досліджуваний період

$$\Delta \Phi PC_{Д} = Ч_{\phi} \cdot (Д_{\phi} - Д_{nl}) \cdot \bar{T}_{nl} = [479 \cdot (210 - 219) \cdot 8,0] : 1000 = -34,5 \text{ тис. год;}$$

➤ середньої тривалості робочого дня

$$\Delta \Phi PC_{\bar{T}} = Ч_{\phi} \cdot Д_{\phi} \cdot (\bar{T}_{\phi} - \bar{T}_{nl}) = [479 \cdot 210 \cdot (7,6 - 8,0)] : 1000 = -40,2 \text{ тис. год.}$$

Балансова перевірка:

$\Delta \Phi PC = \Delta \Phi PC_{\phi} + \Delta \Phi PC_{Д} + \Delta \Phi PC_{\bar{T}} = -(36,8 + 34,5 + 40,2) = -111,5 \text{ тис. год,}$
тобто загальна зміна дорівнює сукупному впливу всіх факторів.

Таблиця 4.1 – Використання робочого часу на підприємстві

Показник	Попередній період	Звітний період		Відхилення (+,-)	
		за планом	фактично	від плану (гр. 3 - гр. 2)	від попереднього періоду (гр. 3 – гр. 1)
А	1	2	3	4	5
1. Середньооблікова чисельність робітників, осіб	505,0	500,0	479,0	-21,0	-26,0
2. Відпрацьовано одним робітником:					
2.1 днів	219,0	219,0	210,0	-9,0	-9,0
2.2 годин (р.2.1·р.3)	1730,0	1752,0	1596,0	-156,0	-134,0
3. Середня тривалість робочого дня, год (р.2.2:р.2.1)	7,9	8,0	7,6	-0,4	-0,3
4. Фонд робочого часу, тис. год (р.1·р.2.2)	874,0	876,0	764,5	-111,5	-110,0

Таким чином, робочий час на підприємстві використовується недостатньо ефективно. Фонд робочого часу порівняно з планом скоротився на 111,5 тис. год. У середньому одним робітником відпрацьовано 210 днів замість 219 згідно з плановим завданням.

4.1 Аналіз продуктивності праці

Як економічна категорія продуктивність праці характеризує ефективність використання робочої сили і в загальному випадку відображає кількість споживчої вартості, створеної за одиницю часу (виробіток) або витрати робочого часу на виробництво одиниці споживчої вартості (трудомісткість).

Виробіток як показник продуктивності праці визначається за формулою:

$$W = \frac{Q}{T}, \quad (4.7)$$

де W – продуктивність праці (середній виробіток);

Q – обсяг виготовленої продукції;

T – витрати часу на виробництво продукції.

Оберненою характеристикою середнього виробітку є трудомісткість:

$$t = \frac{T}{Q}, \quad (4.8)$$

де t – трудомісткість продукції – витрати робочого часу на виготовлення одиниці продукції.

На практиці продуктивність праці визначається як виробництво продукції у розрахунку на одного працівника основної діяльності:

$$W = \frac{Q}{\bar{N}}, \quad (4.9)$$

де $\bar{N}$ – середня чисельність працівників основної діяльності.

Продуктивність праці можна подати у більш розширеному складі показників:

$$W_{o.d.} = T_{p.n.} \cdot T_{p.d.} \cdot W_z \cdot d, \quad (4.10)$$

де $W_{o.d.}$ – виробіток продукції на одного працівника основної діяльності;

$T_{p.n.}$ – тривалість робочого періоду;

$T_{p.d.}$ – тривалість робочого дня;

W_z – середньогодинний виробіток;

d – частка робітників в загальній чисельності основного персоналу.

Із формули (4.9) випливає

$$Q = \bar{N}W. \quad (4.11)$$

Наведене рівняння може бути використане для проведення факторного аналізу зміни обсягу продукції.

Водночас факторну модель для обсягу продукції можна подати і у більш широкому складі:

$$Q = \bar{N}_p \cdot T_{pn} \cdot T_{pd} \cdot W_z, \quad (4.12)$$

де $\bar{N}_p$ – середньооблікова чисельність робітників.

В табл. 4.2 наведено методику визначення рівня та проведено аналіз ефективності використання робочої сили.

На основі рівнянь 4.11; 4.12 та даних табл. 4.2 за методом абсолютних різниць проведемо факторний аналіз зміни обсягу виробництва продукції.

Загальна зміна обсягу продукції порівняно з планом становить:

$$\Delta Q = Q_\phi - Q_{nl} = 65500 - 60000 = 5500 \text{ тис. грн,}$$

в тому числі під впливом змін:

а) чисельності працюючих

$$\Delta Q_{\bar{N}} = (\bar{N}_\phi - \bar{N}_{nl})W_{nl} = (670 - 695) \cdot 86,33 = -2158 \text{ тис. грн,}$$

б) продуктивності праці

$$\Delta Q_w = (W_\phi - W_{nl})\bar{N}_\phi = (97,76 - 86,33) \cdot 670 = 7658 \text{ тис. грн.}$$

Балансова перевірка:

$$\Delta Q = \Delta Q_{\bar{N}} + \Delta Q_w = -2158 + 7658 = 5500 \text{ тис. грн,}$$

тобто збігається з загальною зміною обсягу продукції.

Таблиця 4.2 – Аналіз продуктивності праці

Показник	Попередній період	Звітний період		Відхилення від: (+,-)		В % до:	
		за планом	фактично	плану (гр. 3-гр. 2)	попереднього періоду (гр. 3-гр. 1)	плану $\frac{\text{гр.3}}{\text{гр.2}} \cdot 100$	попереднього періоду $\frac{\text{гр.3}}{\text{гр.1}} \cdot 100$
А	1	2	3	4	5	6	7
1.Випуск продукції, тис. грн	57140	60000	65500	+5500	+8360	109,2	114,6
2.Середньо-облікова чисельність:							
2.1 основного персоналу, осіб	700	695	670	-25	-30	96,4	95,7
2.2 робітників, осіб	505	500	479	-21	-26	95,8	94,9
3. Кількість відпрацьованих:							
3.1 людино-годин, тис.	874	876	764,5	-81,5	-109,5	87,3	87,5
3.2 людино-днів, тис.	110,6	109,5	100,6	-8,9	-10,0	91,9	90,6
4. Тривалість робочого періоду, дні (р. 3.2:р. 2.2) · 1000	219	219	210	-9	-9	95,9	95,9
5. Тривалість робочого дня, год (р. 3.1:р. 3.2)	7,9	8,0	7,6	-0,4	-0,3	95,0	96,2
6. Середній виробіток на:							
6.1 одного працівника, грн. (р. 1:р. 2.1) · 1000	81629	86330	97761	11431	16132	113,2	119,8
6.2 одного робітника, грн. (р. 1:р. 2.2) · 1000	113149	120000	136743	16743	23594	114,0	120,9
7. Середньогодинний виробіток робітника, грн (р. 1:р.3.1)	65,38	68,49	85,68	17,19	20,30	125,1	130,0
8.Середньоденний виробіток робітника, грн. (р. 1:р. 3.2)	516,64	547,95	651,09	103,14	134,45	118,8	126,0

Факторний аналіз за формулою 4.12.

Зміна обсягу виготовленої продукції під впливом змін:

➤ середньооблікової чисельності робітників

$$\Delta Q_{\bar{N}_p} = (\bar{N}_{(\phi)} - \bar{N}_{(nl)}) \cdot T_{pn(nl)} \cdot T_{p\theta(nl)} \cdot W_{z(nl)} = (479 - 500) \cdot 219 \cdot 8,0 \cdot 68,49 =$$

$$= -2520 \text{ тис. грн};$$

➤ тривалості робочого періоду

$$\Delta Q_{T_{pn}} = \bar{N}_{(\phi)} (T_{pn(\phi)} - T_{pn(nl)}) \cdot T_{p\theta(nl)} \cdot W_{z(nl)} = 479 (210 - 219) \cdot 8,0 \cdot 68,49 =$$

$$= -2362 \text{ тис. грн};$$

➤ тривалості робочого дня

$$\Delta Q_{T_{p\theta}} = \bar{N}_{(\phi)} \cdot T_{pn(\phi)} (T_{p\theta(\phi)} - T_{p\theta(nl)}) \cdot W_{z(nl)} = 479 \cdot 210 (7,6 - 8) \cdot 68,49 =$$

$$= -2756 \text{ тис. грн};$$

➤ середньогодинного виробітку

$$\Delta Q_{W_z} = \bar{N}_{(\phi)} \cdot T_{pn(\phi)} \cdot T_{p\theta(\phi)} (W_{z(\phi)} - W_{z(nl)}) = 479 \cdot 210 \cdot 7,6 (85,68 - 68,49) =$$

$$= 13138 \text{ тис. грн};$$

Балансова перевірка:

$$\Delta Q = \Delta Q_{\bar{N}_p} + \Delta Q_{T_{pn}} + \Delta Q_{T_{p\theta}} + \Delta Q_{W_z} = (-2520 - 2362 - 2756) + 13138 =$$

$$= 5500 \text{ тис. грн},$$

тобто збігається із загальною зміною обсягу продукції.

4.1.5 Аналіз фонду заробітної плати

В процесі проведення аналізу фонду оплати праці суттєвого значення набуває оцінка середньої заробітної плати, яка визначається діленням фонду оплати праці на чисельність працівників. Доцільно проводити оцінювання середньої заробітної плати по окремих категоріях працівників.

В додаток до середньої річної (місячної) заробітної плати слід оцінити середньоденну і середньогодинну заробітну плату для робітників.

Середньорічна заробітна плата одного працівника розраховується за формулою:

$$\bar{X}_p = \frac{\Phi}{\bar{N}}, \quad (4.13)$$

де $\bar{X}_p$ – середньорічна заробітна плата;

Φ – річний фонд заробітної плати;

$\bar{N}$ – середньооблікова чисельність працівників.

З формули 4.13 випливає

$$\Phi = \bar{N} \cdot \bar{X}_p. \quad (4.14)$$

Факторний аналіз на підставі рівняння (4.14) проводиться за такою схемою.

Загальне відхилення від плану становить

$$\Delta\Phi = \Phi_{\phi} - \Phi_{nl},$$

в тому числі за рахунок змін:

- середньооблікової чисельності працівників

$$\Delta\Phi_{\bar{N}} = (\bar{N}_{\phi} - \bar{N}_{nl})\bar{X}_{p(nl)},$$

- середньої заробітної плати

$$\Delta\Phi_{\bar{X}_p} = (\bar{X}_{p(\phi)} - \bar{X}_{p(nl)})\bar{N}_{\phi}.$$

Балансова перевірка:

$$\Delta\Phi = \Delta\Phi_{\bar{N}} + \Delta\Phi_{\bar{X}_p}.$$

Між економічними показниками повинні бути певні співвідношення, серед яких велика увага приділяється співвідношенню темпів (коефіцієнтів) зростання продуктивності праці та середньої заробітної плати

$$K = \frac{W_{\phi}}{W_{(nl)}} : \frac{\bar{X}_{p(\phi)}}{\bar{X}_{p(nl)}} = I_W : I_{\bar{X}_p}, \quad (4.15)$$

де K – коефіцієнт випередження (відставання);

W_{ϕ}, W_{nl} – виробіток одного працівника основної діяльності, відповідно, фактично і за планом;

$\bar{X}_{p(\phi)}, \bar{X}_{p(nl)}$ – середня заробітна плата одного працівника основної діяльності, відповідно, фактично і за планом;

$I_W, I_{\bar{X}_p}$ – індекс, відповідно, продуктивності праці і середньої заробітної плати.

4.2 Аналіз основних фондів підприємства

4.2.1 Завдання, напрямки і джерела аналізу

Основні завдання аналізу основних фондів – це оцінювання забезпеченості ними підприємства, оновлення основних фондів та їх технічний стан, оцінювання ступеня використання основних фондів, стан і забезпеченість невиробничими основними фондами.

Згідно з цими завданнями аналіз основних фондів проводиться в таких напрямках:

- структура основних фондів;
- наявність, стан і рух основних фондів;
- використання основних фондів, виробничих потужностей, площ і обладнання;
- резерви збільшення випуску продукції та підвищення рівня інших показників за рахунок кращого використання засобів праці.

Інформаційною базою аналізу є статистична звітність: форма № 11-03 “Звіт про наявність та рух основних засобів, амортизацію (знос)” – річна; форма № 1 “Баланс”; форма № 5 «Примітка до річної фінансової

звітності» – річна; статистичні звітності з виробництва і праці; паспорт окремих видів устаткування та інші внутрішньовиробничі документи.

4.2.2 Поняття, структура, стан і рух основних фондів

Згідно з Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 7 “Основні засоби – це матеріальні активи, які підприємство отримує з метою використання в процесі виробництва або постачання товарів, надання послуг, здавання в оренду іншим особам або для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій, очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких становить більше одного року (або операційного циклу, якщо він триваліший за рік)”.

Основні фонди поділяються на виробничі і невиробничі. Виробничі основні фонди в свою чергу поділяються на окремі групи.

За ступенем участі різних елементів основних фондів у виробничому процесі їх поділяють на активну і пасивну частини.

На основі складу основних фондів слід оцінити їх структуру – питому вагу окремих груп у загальній вартості. Аналіз структури основних фондів в динаміці дозволяє оцінити зміни, що відбуваються протягом певного періоду та визначити доцільність цих змін.

Для оцінювання технічного стану основних фондів визначаються коефіцієнти зношеності та придатності.

Коефіцієнт зношеності (K_{zn}) визначається як відношення суми зносу за весь період функціонування основних фондів (Z_n) до їх первісної вартості ($O\Phi_n$).

$$K_{zn} = \frac{Z_n}{O\Phi_n}. \quad (4.16)$$

Коефіцієнт придатності (K_{np}) розраховується як відношення залишкової вартості основних фондів ($O\Phi_3$) до їх первісної вартості ($O\Phi_n$).

$$K_{np} = \frac{O\Phi_3}{O\Phi_n} = \frac{O\Phi_n - Z_n}{O\Phi_n} = \frac{O\Phi_n}{O\Phi_n} - \frac{Z_n}{O\Phi_n} = 1 - K_{zn}. \quad (4.17)$$

Коефіцієнт зношеності і придатності є моментними показниками, тобто розраховуються на певну дату, наприклад, на початок і кінець певного періоду.

Для оцінювання тенденції зміни обсягу і руху основних фондів та їх відтворення використовуються їх баланси.

Так, баланс основних фондів за повною первісною вартістю має вигляд:

$$O\Phi_n + П = В + O\Phi_k \quad (4.18)$$

де $O\Phi_n, O\Phi_k$ – вартість основних фондів відповідно на початок і кінець звітного періоду;

$П$ – вартість придбаних основних фондів за звітний період;

B – вартість виведених з експлуатації основних фондів за звітний період.

Із формули (4.18) випливає:

$$O\Phi_k = O\Phi_n + \Pi - B \quad (4.19)$$

На підставі балансу визначається система показників, які характеризують рух основних фондів, зокрема:

- коефіцієнт надходження основних фондів

$$K_n = \frac{\Pi}{O\Phi_k}, \quad (4.20)$$

- коефіцієнт оновлення

$$K_{on} = \frac{\Pi_n}{O\Phi_k}, \quad (4.21)$$

де K_{on} – коефіцієнт оновлення основних фондів;

$O\Phi_n$ – вартість введених в експлуатацію основних фондів;

- коефіцієнт вибуття основних фондів

$$K_v = \frac{B}{O\Phi_n}, \quad (4.22)$$

де Π_n – вартість придбаних нових основних фондів.

4.2.3 Аналіз використання основних фондів

Найбільш узагальнюючим показником використання основних фондів є **фондовіддача**, яка визначається за формулою:

$$f = \frac{Q}{O\Phi}, \quad (4.23)$$

де f – фондовіддача;

Q – обсяг продукції;

$O\Phi$ – середньорічна вартість основних виробничих фондів.

Середньорічна вартість основних виробничих фондів розраховується за формулами:

а) якщо відомі значення вартості основних фондів лише на початок і кінець звітного періоду, то:

$$\overline{O\Phi} = \frac{O\Phi_n + O\Phi_k}{2}, \quad (4.24)$$

де $O\Phi_n$; $O\Phi_k$ – первісна вартість основних фондів відповідно на початок і кінець періоду;

б) якщо відомі терміни придбання і вибуття основних фондів та відповідно їх вартість, то:

$$\overline{O\Phi} = O\Phi_n + \frac{\Pi \cdot \mathcal{C}_1}{12} - \frac{\Pi \cdot \mathcal{C}_2}{12}, \quad (4.25)$$

де $Ч_1; Ч_2$ – кількість повних місяців відповідно з моменту введення і вибуття основних фондів до кінця періоду;

$П; В$ – вартість, відповідно, введених і виведених основних фондів.

На підставі формули (4.23) визначається обсяг продукції

$$Q = \overline{O\Phi} \cdot f. \quad (4.26)$$

Вплив факторів на зміну обсягу продукції за факторною системою (4.26) можна оцінити в такій послідовності.

Загальна зміна продукції

$$\Delta Q = Q_{\phi} - Q_{нл},$$

в тому числі під впливом змін:

- величини вартості основних виробничих фондів

$$\Delta Q_{\overline{O\Phi}} = (\overline{O\Phi}_{\phi} - \overline{O\Phi}_{нл}) f_{нл};$$

- фондovіддачі

$$\Delta Q_f = (f_{\phi} - f_{нл}) \cdot \overline{O\Phi}_{\phi}.$$

Балансова перевірка:

$$\Delta Q = \Delta Q_{\overline{O\Phi}} + \Delta Q_f.$$

Величина, обернена фондovіддачі, являє собою **фондоємність**

$$f_{ем} = \frac{\overline{O\Phi}}{Q}, \quad (4.27)$$

де $f_{ем}$ – фондоємність продукції.

Якщо фондovіддача показує, скільки продукції виготовляється одиницею вартості основних фондів, то фондоємність показує, скільки потрібно витратити фондів на виготовлення одиниці продукції.

Середньорічна вартість основних виробничих фондів із формули (4.27) дорівнює:

$$\overline{O\Phi} = Q \cdot f_{ем}. \quad (4.28)$$

Факторний аналіз зміни вартості основних виробничих фондів проводиться у такій послідовності.

Загальна зміна вартості основних фондів за звітом порівняно з планом або рівнем попереднього періоду становить:

$$\Delta \overline{O\Phi} = \overline{O\Phi}_{\phi} - \overline{O\Phi}_{нл},$$

в тому числі під впливом змін:

- обсягу продукції

$$\Delta \overline{O\Phi}_Q = (Q_{\phi} - Q_{нл}) \cdot f_{емнл};$$

- фондоємності

$$\Delta \overline{O\Phi}_{f_{ем}} = (f_{ем\phi} - f_{емнл}) \cdot Q_{\phi}.$$

Балансова перевірка:

$$\Delta \overline{O\Phi} = \Delta \overline{O\Phi}_Q + \Delta \overline{O\Phi}_{f_{ем}}.$$

Важливим показником, який певною мірою характеризує забезпеченість підприємства основними фондами, є **фондоозброєність**, що визначається за формулою:

$$\Phi O = \frac{\overline{O\Phi}}{N}, \quad (4.29)$$

де ΦO – фондоозброєність працівників;

$\overline{O\Phi}$ – середньорічна вартість основних виробничих фондів;

N – середньооблікова чисельність працівників основної діяльності (робітників).

Між продуктивністю праці, фондовіддачею і фондоозброєністю є певний взаємозв'язок:

$$W = \frac{Q}{N}; \quad f = \frac{Q}{O\Phi}; \quad \Phi O = \frac{\overline{O\Phi}}{N}.$$

Звідси:

$$\frac{Q}{N} = \frac{Q}{O\Phi} \cdot \frac{\overline{O\Phi}}{N}, \quad W = f \cdot \Phi O, \quad (4.30)$$

тобто продуктивність праці дорівнює добутку фондовіддачі на фондоозброєність.

В табл. 4.3 наведена методика розрахунків показників, які застосовуються для факторного аналізу змін обсягу продукції, основних виробничих фондів, продуктивності праці.

Таблиця 4.3 – Аналіз показників використання робочої сили і основних виробничих фондів

Показник	Попередній рік	Звітний рік	Відхилення (+,-) (гр. 2 -гр. 1)	В % до попереднього року (гр. 2 :гр. 1) ·100
А	1	2	3	4
Початкові дані:				
1. Обсяг продукції, тис. грн	57140	65500	+8360	114,6
2. Середньорічна вартість основних виробничих фондів, тис. грн	7698	8102	+404	105,2
3. Середньооблікова чисельність працівників основної діяльності, осіб	700	670	-30	95,7
Розрахункові показники				
4. Фондовіддача, грн, (р.1:р.2)	7,423	8,084	+0,661	108,9
Фондоємність, грн, (р.2:р.1)	0,134	0,123	-0,011	91,8
6. Фондоозброєність, грн, (р.2:р.3)	10997	12093	+1096,0	110,0
7. Виробіток на одного працівника, грн, (р.1:р.3)·1000	81629	97761	+16132,0	119,8

Скориставшись формулами (4.26; 4.28; 4.30) та даними таблиці 4.3 проведемо факторний аналіз показників.

Обсяг продукції

Приріст обсягу продукції у звітному році порівняно з попереднім становить:

$$\Delta Q = Q_{\phi} - Q_o = 65500 - 57140 = 8360 \text{ тис. грн};$$

в тому числі під впливом змін:

➤ середньорічної вартості основних виробничих фондів

$$\Delta Q_{\overline{OF}} = (\overline{OF}_{\phi} - \overline{OF}_o) f_o = (8102 - 7698) \cdot 7,423 = 3000 \text{ тис. грн};$$

➤ фондівіддачі

$$\Delta Q_f = (f_{\phi} - f_o) \cdot \overline{OF}_{\phi} = (8,084 - 7,423) \cdot 8102 = 5360 \text{ тис. грн.}$$

Балансова перевірка:

$$\Delta Q = \Delta Q_{\overline{OF}} + \Delta Q_f = 3000 + 5360 = 8360 \text{ тис. грн},$$

тобто результати збігаються із загальною зміною.

Середньорічна вартість основних виробничих фондів

Середньорічна вартість основних виробничих фондів збільшилася у звітному році порівняно з попереднім на:

$$\Delta \overline{OF} = \overline{OF}_{\phi} - \overline{OF}_o = 8102 - 7698 = 404 \text{ тис. грн},$$

в тому числі під впливом змін: обсягу продукції

$$\Delta \overline{OF}_Q = (Q_{\phi} - Q_o) \cdot f_{cm_o} = (65500 - 57140) \cdot 0,134 = 1124 \text{ тис. грн};$$

➤ фондоемності

$$\Delta \overline{OF}_{f_{cm}} = (f_{cm_{\phi}} - f_{cm_o}) \cdot Q_{\phi} = (0,123 - 0,134) \cdot 65500 = -720 \text{ тис. грн.}$$

Балансова перевірка:

$$\Delta \overline{OF} = \Delta \overline{OF}_Q - \overline{OF}_{f_{cm}} = 1124 + (-720) = 404 \text{ тис. грн},$$

тобто сукупний вплив всіх факторів збігається з загальною зміною.

Продуктивність праці

Продуктивність праці у звітному році порівняно з попереднім збільшилася на:

$$\Delta W = W_{\phi} - W_o = 97761 - 81629 = 16132 \text{ грн},$$

в тому числі під впливом змін:

➤ фондівіддачі

$$\Delta W_f = (f_{\phi} - f_o) \cdot \overline{FO}_o = (8,084 - 7,423) \cdot 10997 = 7270 \text{ грн};$$

➤ фондоозброєності

$$\Delta W_{\phi_o} = (\overline{FO}_{\phi} - \overline{FO}_o) f_1 = (12093 - 10997) \cdot 8,084 = 8862 \text{ грн.}$$

Балансова перевірка:

$$\Delta W = \Delta W_f + \Delta W_{\phi_o} = 7270 + 8862 = 16132 \text{ грн.}$$

Розрахунки правильні, оскільки загальні зміни збігаються з сукупними змінами під впливом окремих факторів.

4.3 Аналіз матеріальних ресурсів

4.3.1 Завдання і напрямки аналізу

В ході аналізу забезпеченості і використання матеріальних ресурсів основну увагу слід звернути на: відповідність плану постачання вимогам виробництва; виконання плану поставок матеріальних ресурсів; забезпеченість підприємства матеріальними ресурсами та вплив її на виконання виробничої програми; ефективність використання матеріальних ресурсів; резерви зниження матеріалоємності продукції.

4.3.1 Аналіз використання матеріальних ресурсів

Для оцінювання ефективності використання матеріальних ресурсів застосовується система показників – узагальнювальних і часткових.

До узагальнювальних показників відносяться: матеріалоємність, матеріаловіддача, питома вага матеріальних ресурсів у собівартості продукції, співвідношення темпів зростання обсягу продукції і матеріальних витрат, оборотність матеріальних запасів.

Матеріалоємність продукції визначається за формулою:

$$MC = \frac{M}{Q}, \quad (4.31)$$

де MC – матеріалоємність;

M – матеріальні витрати;

Q – обсяг виготовленої продукції.

Матеріаловіддача – величина обернена до матеріалоємності – визначається як відношення обсягу продукції до матеріальних витрат:

$$MB = \frac{Q}{M}, \quad (4.32)$$

де MB – матеріаловіддача.

Якщо матеріалоємність показує, скільки матеріальних ресурсів у грошовому вимірі припадає на 1 грн виготовленої продукції, то матеріаловіддача характеризує, скільки продукції виготовлено на 1 грн матеріальних ресурсів.

Питома вага матеріальних ресурсів в собівартості продукції визначається за формулою:

$$d_M = \frac{M}{C_e}, \quad (4.33)$$

де d_M – питома вага матеріальних витрат у повній собівартості продукції;

M – матеріальні витрати;

C_e – повна собівартість виготовленої продукції.

Співвідношення темпів зростання обсягу продукції і матеріальних витрат визначається як співвідношення індексів зазначених показників

$$K = I_Q : I_M, \quad (4.34)$$

де K – коефіцієнт співвідношення показників;

I_Q – індекс обсягу продукції;

I_M – індекс матеріальних витрат.

Оборотність матеріальних запасів визначається за формулою:

$$K_o = \frac{C_p}{\bar{З}}, \quad (4.35)$$

де K_o – оборотність (кількість оборотів) матеріальних запасів;

C_p – повна собівартість реалізованої продукції;

$\bar{З}$ – середні залишки матеріальних запасів.

Тривалість одного обороту визначається за формулою:

$$O = \frac{D}{K_o} = \frac{D \cdot \bar{З}}{C_p}, \quad (4.36)$$

де O – тривалість одного обороту, в днях;

D – кількість днів в періоді.

До часткових показників використання матеріальних ресурсів в першу чергу відноситься питома матеріалоємність, яка визначається на кожний вид продукції і кожний вид матеріалів:

$$m = \frac{M}{q}, \quad (4.37)$$

де m – питома матеріалоємність;

M – витрати певного виду матеріалів на виробництво певного виду продукції;

q – обсяг виробництва певного виду продукції.

В табл. 4.4 наведено показники, що характеризують рівень ефективності використання матеріальних ресурсів.

Таблиця 4.4 – Аналіз ефективності використання матеріальних ресурсів

Показник	Попередній період	Звітний період	Відхилення (+,-) (гр. 2 - гр. 1)	Звітний період в % до попереднього (гр. 2 : гр. 1) · 100
А	1	2	3	4
Початкові дані: 1. Обсяг виготовленої продукції, тис. грн.	6953,0	8994,0	+ 2041,0	129,5

Продовження таблиці 4.4

А	1	2	3	4
2. Матеріальні витрати на виробництво продукції, тис. грн.	743,7	954,0	210,3	128,3
3. Собівартість виготовленої продукції, тис. грн	6297,0	8103,0	+ 1806,0	128,7
4. Собівартість реалізованої продукції, тис. грн.	6283,2	8229,6	+ 1946,4	131,0
5. Виробничі матеріальні запаси, тис. грн	115,3	102,1	- 13,2	88,6
Розрахункові показники				
6. Матеріалоємність, грн. (р. 2 : р. 1)	0,107	0,106	- 0,001	99,1
7. Матеріаловіддача, грн. (р. 1 : р. 2)	9,35	9,43	+ 0,08	100,9
8. Питома вага матеріальних витрат у собівартості продукції, % (р. 2 : р. 3)·100	11,8	11,6	- 0,2	–
9. Оборотність виробничих матеріальних запасів, разів (р. 4 : р. 5)	54,5	80,6	+ 26,1	147,9
10. Тривалість одного обороту виробничих матеріальних запасів (360 : р. 9), дні	6,6	4,5	- 2,1	68,2

Співвідношення темпів зростання обсягу виробництва і матеріальних ресурсів становить:

$$K = 129,5:128,3 = 1,009,$$

тобто обсяг продукції зростає швидше, ніж матеріальні витрати, які направлені на її виготовлення.

В цілому, як свідчать дані табл. 4.4, показники, що характеризують рівень ефективності використання матеріальних ресурсів, у звітному періоді значно кращі порівняно з попереднім періодом. Так, знизилась матеріалоємність і відповідно зросла матеріаловіддача, значно

прискорила оборотність виробничих матеріальних запасів – від 54,5 разів до 80,6 разів, що дозволило скоротити тривалість одного обороту на 2,1 дня.

Обсяг матеріальних витрат на підставі формули (4.31) дорівнює:

$$M = Q \cdot M\epsilon, \quad (4.38)$$

що дозволить провести факторний аналіз зміни матеріальних витрат за схемою, неодноразово наведеної раніше.

Загальна зміна матеріальних витрат у звітному періоді порівняно з попереднім становить:

$$\Delta M = M_{\phi} - M_o = 954,0 - 743,7 = 210,3 \text{ тис. грн,}$$

в тому числі за рахунок змін:

➤ обсягу виготовленої продукції

$$\Delta M_Q = (Q_{\phi} - Q_o) M\epsilon_o = (8994,0 - 6953,0) \cdot 0,107 = 219,3 \text{ тис. грн;}$$

➤ матеріалоемності

$$\Delta M_{M\epsilon} = (M\epsilon_{\phi} - M\epsilon_o) \cdot Q_{\phi} = (0,106 - 0,107) \cdot 8994,0 = -9,0 \text{ тис. грн.}$$

Балансова перевірка:

$$\Delta M = \Delta M_Q + \Delta M_{M\epsilon} = 219,3 + (-9,0) = 210,3 \text{ тис. грн.}$$

Отже розрахунки правильні, оскільки сукупний вплив факторів на зміну матеріальних ресурсів збігається з загальною зміною.

Із формули (4.32) обсяг виготовленої продукції дорівнює:

$$Q = M \cdot MB. \quad (4.39)$$

Загальна зміна обсягу виготовленою продукції:

$$\Delta Q = Q_1 - Q_o = 8994,0 - 6953,0 = 2041,0 \text{ тис. грн,}$$

в тому числі під за рахунок змін:

➤ матеріальних витрат

$$\Delta Q_M = (M_1 - M_o) \cdot MB_o = (954,0 - 743,7) \cdot 9,35 = 1965 \text{ тис. грн;}$$

➤ матеріаловіддачі

$$\Delta Q_{MB} = (MB_1 - MB_o) \cdot M_1 = (9,43 - 9,35) \cdot 954,0 = 76 \text{ тис. грн.}$$

Балансова перевірка:

$$\Delta Q = \Delta Q_M + \Delta Q_{MB} = 1965 + 76 = 2041,0 \text{ тис. грн.}$$

Таким чином, загальна зміна обсягу виготовлення продукції дорівнює сукупній зміні під впливом фактрів.

ВПРАВИ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ЗНАНЬ

Контрольні запитання

1. За допомогою яких показників оцінюється забезпеченість підприємства трудовими ресурсами?
2. Як розраховуються та аналізуються оборот і стабільність робочої сили?
3. За якими показниками аналізується використання робочого часу?
4. В чому полягає відмінність показників продуктивності праці "виробіток" і "трудомісткість"?
5. Які фактори сприяють підвищенню продуктивності праці?
6. Яким чином оцінюється вплив чисельності працюючих і продуктивності праці на зміну обсягу продукції?
7. Які висновки можна зробити, оцінюючи співвідношення темпів зростання середньої заробітної плати і продуктивності праці?
8. За якими показниками аналізуються рух, стан і використання основних фондів?
9. Яким чином пов'язані між собою продуктивність праці, фондоддача і фондоозброєність?
10. З якою метою аналізується забезпеченість підприємства матеріальними ресурсами?
11. За якими показниками аналізується використання матеріальних ресурсів?
12. За якими прийомами переважно проводиться факторний аналіз зміни виробничих ресурсів підприємства?

Практичні завдання для самоконтролю знань

Завдання 1. За даними табл. 1 визначте:

- а) вплив зміни кожного із зазначених у таблиці факторів на зміну обсягу продукції у звітному році порівняно з попереднім;
- б) кількість умовно вивільнених робітників.

Зробіть висновки за результатами аналізу.

Таблиця 1

Показник	Одиниця виміру	Попередній рік	Звітний рік	Відхилення (+, -) (гр. 2 – гр. 1)
А	Б	1	2	3
1. Кількість робітників	осіб	1718,00	1738,00	

Продовження таблиці 1

А	Б	1	2	3
2. Кількість відпрацьованих люд.-днів 1-им робітником	людин о-днів	227,70	230,4 0	
3. Тривалість робочого дня	годин	6,75	6,76	
4. Годинний виробіток 1-го робітника	грн.	27,00	27,00	
5. Обсяг продукції, грн.	?	?	?	

Завдання 2. На підставі наведених у табл. 2 даних оцініть:

1) динаміку наведених у таблиці показників, а також розрахованих на їх підставі вартості основних фондів, фондівіддачі і продуктивності праці;

2) зміну обсягу продукції – в цілому, у тому числі під впливом змін:

а) чисельності працюючих;

б) продуктивності праці;

3) зміну обсягу продукції – в цілому, у тому числі під впливом змін:

а) вартості основних фондів;

б) фондівіддачі;

4) зміну продуктивності праці – в цілому, в тому числі під впливом змін:

а) фондівіддачі;

б) фондоозброєності.

Зробити висновки за результатами аналізу.

Таблиця 2

Показник	Попередній рік	Звітний рік	Темп росту, % (гр. 2:гр. 1)×100
А	1	2	3
1. Обсяг продукції у порівнянних цінах, тис. грн	146997	150115	?
2. Чисельність працюючих, осіб	2419	2398	?
3. Фондоозброєність, грн	5475	5314	?
4. Вартість основних фондів, тис. грн	?	?	?
5. Продуктивність праці, грн	?	?	?
6. Фондовіддача, грн	?	?	?

Завдання 3. На підставі даних табл. 3 оцініть:

1) виконання плану з наведених у таблиці показників, а також розрахованої на їх основі продуктивності праці;

2) приріст фонду оплати праці – в цілому, в тому числі в результаті змін:

а) чисельності працюючих;

б) середньої заробітної плати;

3) співвідношення рівнів виконання плану середньої заробітної плати й продуктивності праці.

Зробіть висновки за результатами аналізу.

Таблиця 3

Показник	За планом	Фактично	Виконання плану,% (гр. 2:гр. 1)×100
А	1	2	3
1. Обсяг продукції у порівнянних цінах, тис. грн	6580	5880	?
2. Середньорічна чисельність працюючих, осіб	180	147	?
3. Середньорічна заробітна плата, грн	12100	13050	?
4. Продуктивність праці	?	?	?

Завдання 4. Вартість основних фондів на початок звітнього року становила 5010 тис. грн; надійшло у поточному році основних фондів на 450 тис. грн; вибуло – на 250 тис. грн. Знос на початку року становить 1550 тис. грн, на кінець року – 2050 тис. грн.

Оцініть показники руху основних фондів та стан основних фондів на початок і кінець звітнього року. Зробіть висновки за результатами розрахунків.

Завдання 5. На підставі даних табл. 4 визначте:

1) на скільки зміниться обсяг продукції за звітним порівняно з планом в цілому, в тому числі в результаті змін:

а) матеріальних витрат;

б) матеріаловіддачі;

2) на скільки змінилися матеріальні витрати за звітним порівняно з планом – в цілому, у тому числі в результаті змін:

а) обсягу продукції;

б) матеріалоемності.

Зробіть висновки за результатами аналізу.

Таблиця 4

Показник	За планом	За звітом	Відхилення від плану (+, -) (гр. 2 – гр. 1)	Виконання плану,% (гр. 2 : гр. 1)×100
А	1	2	3	4
1. Обсяг виготовленої продукції, тис. грн	1520,00	1525,00	?	?
2. Матеріаловіддача, тис. грн/тис. грн	2,89	2,85	?	?
3. Матеріальні витрати, тис. грн	?	?	?	?
4. Матеріалоемність, тис. грн/тис. грн	?	?	?	?

5 АНАЛІЗ СОБІВАРТОСТІ ПРОДУКЦІЇ ТА ВИТРАТИ НА ВИРОБНИЦТВО

5.1 Зміст, завдання, напрямки, інформаційне забезпечення аналізу собівартості продукції

Собівартість – це вартісна категорія, яка в грошовій формі відображає витрати підприємства на виробництво і реалізацію продукції.

В ринковій економіці, де ціни формуються під впливом гострої конкурентної боротьби, зниження витрат стає ледь не головним джерелом збільшення прибутку.

Розрізняють **індивідуальну собівартість** – витрати на виробництво тільки одного виробу; **загальну (повну) собівартість** всієї виготовленої продукції – загальну суму витрат, що припадає на виготовлення продукції певного обсягу і складу; **середня собівартість**, яка визначається діленням загальної суми витрат на кількість одиниць однорідної продукції.

За обсягом витрат, що входять до собівартості продукції, остання поділяється **на виробничу**, яка включає витрати, що пов'язані тільки з виробництвом продукції, і **повну**, що складається із витрат на виробництво і позавиробничих витрат, які пов'язані з реалізацією продукції (витрати на збут).

Визначення величини витрат на одиницю продукції (робіт, послуг) називається **калькуляцією собівартості**.

Залежно від призначення розрізняють планову, нормативну та фактичну (звітну) собівартість продукції.

Основними завданнями аналізу витрат і собівартості продукції є:

- обґрунтованість планових завдань із собівартості продукції;
- загальна оцінка виконання завдань зі зниження собівартості продукції;
- виявлення і дослідження причин відхилень від планового завдання;
- вивчення структури і динаміки витрат за елементами і калькуляційними статтями;
- оцінка впливу окремих факторів на рівень собівартості продукції;
- виявлення і мобілізація резервів зниження собівартості продукції.

Залежно від поставлених завдань впливають різні напрямки аналізу собівартості продукції і витрат на виробництво:

- узагальнювальний аналіз собівартості продукції;
- аналіз собівартості окремих видів продукції (калькуляцій);

- аналіз витрат на одну гривню продукції;
- аналіз прямих матеріальних і трудових витрат;
- аналіз комплексних витрат;
- аналіз накладних витрат.

Для проведення аналізу собівартості продукції і витрат на виробництво формується інформаційна база на основі планової собівартості продукції; нормативів споживання матеріальних і трудових ресурсів; цін на ресурси і продукцію; первинних документів; рахунків бухгалтерського обліку; статистичної звітності ф. № 5-с “Звіт про витрати на виробництво продукції (робіт, послуг)”;

фінансової звітності ф. № 2 “Звіт про фінансові результати”; матеріалів ревізій, спеціальних обстежень та ін.

5.2 Класифікація витрат на виробництво продукції

Залежно від призначення існують різні ознаки, за якими проводиться класифікація витрат на виробництво продукції.

Насамперед здійснюється групування витрат за **економічними елементами і статтями** калькуляцій.

В основу групування витрат за **економічними елементами** покладено економічний зміст тих чи інших витрат, незалежно від місця їх виникнення і призначення. Елементи витрат повинні бути економічно однорідними. Класифікація витрат за елементами є єдиною і обов’язковою для всіх промислових підприємств і об’єднань.

Статті витрат відображають величину витрат залежно від місця їх виникнення і призначення. Вони показують, що витрачено, куди витрачено, на які цілі спрямовано кошти.

Єдина для всіх галузей номенклатура калькуляційних статей витрат відсутня, що зумовлено особливостями різних галузей.

В табл. 5.1 наведено номенклатуру елементів витрат та статей калькуляції, які рекомендують “Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16” (П(С)БО16).

Класифікація витрат за економічно однорідними елементами дозволяє:

- оцінити характер виробництва (матеріалоємне, трудомістке, фондомістке);
- визначити величини витрат живої і минулої праці та співвідношення між ними;
- обчислити чисту продукцію підприємства (галузі);

- пов'язати план собівартості з іншими розділами плану підприємства (праця, матеріально-технічне забезпечення, технічний розвиток тощо);
- визначити структуру витрат на виробництво за рік і в динаміці, що дозволить оцінити структурні зміни витрат;
- виявити резерви подальшого зниження витрат на виробництво продукції.

Однак елементи витрат не дозволяють визначити собівартість одиниці продукції, тим більше, якщо виготовляється два і більше її види.

Тому нарівні з формуванням витрат за елементами здійснюється формування витрат за статтями.

Статті калькуляцій можуть містити різні економічні елементи з урахуванням їх ролі у виробництві, тому багато з них є комплексними.

Отже, на відміну від однорідних елементів витрат, статті витрат можуть бути і “змішаними”, тобто включати якісно різні види витрат.

До комплексних (змішаних) статей відносяться статті 8 - 13; статті 1 - 7 однорідні (див. таблиця 5.1)

Залежно від способу віднесення витрат на собівартість окремих виробів їх поділяють на прямі (безпосередньо відносяться на собівартість одиниці продукції) і непрямі (переносяться на собівартість одиниці продукції опосередкованим шляхом, наприклад, пропорційно будь-якому виду прямих витрат).

Таблиця 5.1 – Номенклатура елементів і статей витрат

Елементи витрат		Калькуляційні витрати	
№	Назва	№	Назва
1	2	3	4
1	Матеріальні витрати	1	Сировина і матеріали
2	Витрати на оплату праці	2	Купівельні комплектуючі вироби, напівфабрикати, роботи і послуги виробничого характеру сторонніх підприємств і організацій
3	Відрахування на соціальні заходи	3	Зворотні відходи (вираховуються)
4	Амортизація	4	Паливо і енергія на технологічні цілі

Продовження таблиці 5.1

1	2	3	4
5	Інші витрати	5	Основна заробітна плата виробничих робітників
6	Разом	6	Додаткова заробітна плата виробничих робітників
		7	Відрахування на соціальне страхування
		8	Витрати, пов'язані з підготовкою і освоєнням виробництва продукції
		9	Витрати на утримання і експлуатацію устаткування
		10	Загальновиробничі витрати
		11	Супутня продукції (вираховується)
		12	Інші виробничі витрати
		13	Позавиробничі витрати (витрати на збут)
			Сума статей 1-12 – це виробнича собівартість Сума статей 1-13 – це повна собівартість.

Залежно від змін обсягу продукції всі витрати поділяються на змінні (умовно-змінні) і постійні (умовно-постійні).

Змінні витрати зростають або знижуються залежно від зростання або зниження обсягу продукції (витрати на сировину і матеріали, паливо і енергію на технологічні цілі, заробітна плата виробничих робітників).

Постійні витрати не залежать або мало залежать від обсягу продукції, наприклад, орендна плата, заробітна плата адміністративного персоналу тощо.

5.3 Аналіз витрат за економічними елементами

В процесі проведення аналізу необхідно:

- оцінити структуру витрат;
- абсолютні і відносні відхилення витрат у звітному періоді порівняно з попереднім, а для статей витрат – відхилення порівняно з плановим завданням;
- відносний вплив кожного елемента (статті) на загальну зміну витрат (собівартості).

Схеми проведення аналізу за елементами і статтями витрат наведено відповідно в табл. 5.2 та табл. 5.3.

Таблиця 5.2 – Аналіз витрат за елементами

Елементи витрат	Попередній період		Звітний період		Відхилення (+,-)	
	сума, тис. грн	питома вага, %	сума, тис. грн	питома вага, %	сума, тис. грн, (гр. 3 - - гр. 1)	питома вага (гр. 4 - - гр. 2)
А	1	2	3	4	5	6

Таблиця 5.3 – Аналіз витрат за калькуляційними статтями

Статті витрат	Собівартість продукції за планом, тис.грн	Фактично виготовлено продукції						Вплив зміни витрат на загальну зміну собівартості, % (гр. 7-гр. 4):100
		За плановою соовартістю, тис.грн	За фактичною собівартістю, тис.грн.	Питома вага витрат, %		Економія (-), перевитрати (+) порівняно з планом		
				Планова структура	Фактична структура	Абсолютна, тис. грн (гр. 3-гр. 2)	Відносна, % $(\frac{гр.6}{гр.2} \cdot 100)$	
А	1	2	3	4	5	6	7	8

Після узагальненого постатейного аналізу собівартості продукції потрібно приступити до ретельного поглибленого аналізу кожної статті, оскільки лише таким чином можна виявити причини економії (перевитрат) окремих витрат, вишукати резерви зниження собівартості продукції.

5.4 Аналіз витрат за одну гривню продукції

В умовах науково-технічного прогресу проходить неперервний процес оновлення виготовленої продукції. Зниження питомої ваги порівнянної продукції, тобто такої, яка виготовлялася у звітному та попередньому періодах, у досліджуваних періодах звужує базу порівняння, що врешті-решт знижує доцільність зіставлення фактичних значень собівартості виготовленої продукції з плановим завданням і рівнем попереднього періоду. Як наслідок ускладнюється процес аналізу собівартості продукції.

Тому для загальної характеристики змін собівартості продукції на рівні підприємств і галузей промисловості використовується показник витрат на 1 грн продукції, який розраховується за формулою:

$$V = \frac{\sum zq}{\sum pq}, \quad (5.1)$$

де V – витрати на 1 грн продукції;

z – собівартість одиниці певного виду продукції;

p – ціна одиниці певного виду продукції;

q – обсяг виробництва певного виду продукції у натуральному вимірі.

Отже, у чисельнику формули (5.1) показано собівартість всієї виготовленої продукції, а у знаменнику – вартість цієї продукції.

В табл. 5.4 наведено результати розрахунків витрат на 1 грн продукції.

Таблиця 5.4 – Оцінка витрат на одну гривню продукції

Показник	Значення показника
А	1
1. Собівартість продукції, тис. грн:	
1.1 за планом	7838
1.2 за планом, перерахованим на фактичний обсяг і асортимент продукції	7808
1.3 фактична в цінах, прийнятих в плані	7867
1.4 фактична в цінах, прийнятих в плані на продукцію при діючих цінах на матеріали, паливо, енергію	8103
1.5 фактична у діючих цінах	8103
2. Обсяг продукції, тис. грн.:	
2.1 за планом	8819
2.2 за планом, перерахованим на фактичний обсяг і асортимент продукції	8925
2.3 фактично у діючих цінах	8994
3. Витрати на 1 грн. продукції, коп:	
3.1 за планом (р.1.1 : р.2.1)	88,88
3.2 за планом, перерахованим на фактичний обсяг і асортимент	

Продовження таблиці 5.4

A	1
продукції (р.1.2 : р.2.2)	87,48
3.3 фактично в цінах , прийнятих в плані (р. 1.3: р. 2.2)	88,15
3.4 фактично в цінах, прийнятих в плані на продукцію при діючих цінах на матеріали, паливо, енергію (р. 1.4: р. 2.2)	90,79
3.5 фактично у діючих цінах (р. 1.5 : р. 2.3)	90,09

Наведені в табл. 5.4 дані дозволяють провести факторний аналіз змін рівня витрат на 1 грн. продукції.

Витрати на 1 грн. продукції порівняно з планом змінилися на (р. 3.5 - р. 3.1):

$$90,09 - 88,88 = + 1,21 \text{ коп.},$$

в тому числі за рахунок змін:

- структури і асортименту продукції (р. 3.2 - р. 3.1)
 $87,48 - 88,88 = - 1,40 \text{ коп.};$
- рівня витрат (р. 3.3 - р. 3.2)
 $88,15 - 87,48 = + 0,67 \text{ коп.};$
- цін і тарифів на спожиті матеріальні ресурси (р. 3.4 - р. 3.3)
 $90,79 - 88,15 = + 2,64 \text{ коп.};$
- цін на готову продукцію (р. 3.5 - р. 3.4)
 $90,09 - 90,79 = - 0,70 \text{ коп.}$

Балансова перевірка:

$$- 1,40 + 0,67 + 2,64 - 0,70 = 1,21 \text{ коп.},$$

тобто сукупний вплив факторів відповідає загальній зміні витрат на 1 грн. продукції.

ВПРАВИ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ЗНАНЬ

Контрольні запитання

1. Наведіть основні завдання аналізу собівартості продукції.
2. За якими ознаками здійснюється класифікація витрат?
3. В чому полягають відмінності між елементами та статтями витрат?
4. В чому полягають особливості аналізу собівартості за елементами і статтями витрат?
5. Розкрийте суть показника “витрати на 1 грн. продукції”. Чим викликане його застосування?
6. Які фактори впливають на зміну витрат на 1 грн. продукції?

Практичні завдання для самоконтролю знань

Завдання 1. За даними табл. 1 визначте:

- 1) на скільки змінилась собівартість одиниці продукції за звітом порівняно з планом;
- 2) зміну витрат за звітом порівняно з планом – у цілому, в тому числі в результаті змін:
  - а) обсягу виробництва;
  - б) собівартості одиниці продукції.

Зробіть висновки за результатами аналізу.

Таблиця 1

Показник	За планом	За звітом	Відхилення (+, -) (гр. 2 – гр. 1)
А	1	2	3
1. Виготовлено продукції, тис. шт.	3,0	3,2	?
2. Витрати на виробництво продукції, тис. грн	315,0	340,2	?
3. Собівартість одиниці продукції, тис. грн	?	?	?

Завдання 2. За даними табл. 2 оцініть:

- 1) витрати на 1 грн продукції;
- 2) вплив на зміну витрат на 1 грн продукції:
  - а) структури продукції;
  - б) власне самих витрат;
  - в) цін на матеріали за одиницю продукції;
  - г) цін на продукцію.

Зробіть висновки за результатами аналізу.

Таблиця 2

Показник	За планом	Фактичний випуск продукції			
		За плановими нормами та плановими цінами	За цінами, прийнятими в плані	За діючими цінами на матеріали та плановими цінами на продукцію	За фактичними цінами
А	1	2	3	4	5
1. Обсяг продукції в діючих цінах, тис. грн	6726	6650	6650	6650	6714
2. Собівартість продукції, тис. грн	5350	5354	5471	5530	5530
3. Витрати на 1 грн продукції, коп	?	?	?	?	?

Завдання 3 За даними табл. 3 охарактеризуйте структуру витрат на виробництво та тенденції її зміни. Зробіть висновки за результатами аналізу.

Таблиця 3

Елементи витрат	Витрати				Відхилення (+, -) (гр. 4 – гр. 2)
	За попередній період		За звітний період		
	Сума, тис. грн	Питома вага, %	Сума, тис. грн	Питома вага, %	
А	1	2	3	4	5
1. Матеріальні витрати	1873	?	1875	?	?
2. Витрати на оплату праці	1605	?	1620	?	?
3. Відрахування на соціальні заходи	600	?	608	?	?
4. Амортизація	642	?	645	?	?
5. Інші операційні витрати	630	?	632	?	?
Разом	5350	100,0	5380	100,0	?

ТЕМА 6 АНАЛІЗ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

6.1 Зміст, завдання, інформаційне забезпечення аналізу

Успішне функціонування будь-якого підприємства в ринкових умовах можливе лише за умови досягнення певних фінансових результатів, показниками яких є **прибуток і рентабельність**. Прибуток і рентабельність характеризують відповідно абсолютну і відносну ефективності діяльності підприємства.

Прибуток – це частина доходу, яка залишається після відрахування витрат, пов'язаних з одержанням доходу.

Як відносний показник **рентабельність** – це дріб, у чисельнику якого відповідний **прибуток**, а у знаменнику – **показник, рентабельність якого визначається**.

Головними завданнями аналізу фінансових результатів є:

- оцінення виконання плану і динаміки з прибутку;
- оцінення впливу факторів на зміну прибутку;
- оцінення впливу факторів на зміну рентабельності;
- виявлення резервів зростання прибутку і рентабельності та розробка заходів для використання виявлених резервів.

Джерелами інформації для проведення аналізу фінансових результатів є форми бухгалтерської звітності № 1 "Баланс підприємства", № 2 "Звіт про фінансові результати", дані рахунків бухгалтерської звітності, бізнес-план, фінансовий план, матеріали ревізій, аудиторських перевірок тощо.

6.2 Формування доходів, витрат і прибутків підприємства

Згідно з П(С)БОЗ "Звіт про фінансові результати": **прибуток** – сума, на яку доходи перевищують пов'язані з ними **витрати**; **збитки** – перевищення суми витрат над сумою доходів, для отримання яких здійснені ці витрати.

Згідно з П(С)БОЗ узагальненим фінансовим показником, який характеризує діяльність підприємства, є **сума прибутку від звичайної діяльності до оподаткування**, аналог балансового прибутку до введення міжнародних стандартів.

Одержання загальної суми прибутку пов'язане з різними напрямками діяльності підприємства.

Основна діяльність – діяльність, результатом якої є прибуток від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг). **Прибуток від реалізації отримують шляхом віднімання від чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) витрат, що включаються до повної собівартості реалізованої продукції.**

Інвестиційна діяльність – діяльність, пов’язана з реалізацією матеріальних і нематеріальних цінностей, послуг, пов’язаних передусім з основним капіталом – купівля і продаж основних фондів і нематеріальних активів, продаж і купівля цінних паперів.

Фінансова діяльність – діяльність, пов’язана з фінансовими інвестиціями (операції з продажу і купівлі власних акцій, випуск облігацій, вкладання коштів у статутні фонди інших підприємств).

В результаті одержують прибутки у вигляді дивідендів на акції, процентів на цінні папери.

Інша діяльність – прибутки і збитки попередніх років, що виявлені у звітному періоді; невідшкодовані збитки від надзвичайних ситуацій (стихійних лих, пожеж, аварій); штрафи, пеня, недоутримка за порушення господарських договорів тощо.

В табл. 6.1 наведено послідовність формування фінансових результатів (прибутку) від діяльності підприємства на підставі форми № 2 "Звіт про фінансові результати".

Таблиця 6.1 – Формування фінансових результатів

Показник	Код рядка
А	1
1. Дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	010
2. Податок на додану вартість	015
3. Акцизний збір	020
4. Інші вирахування з доходу	030
5. Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) [(р.1-(р.2+р.3+р.4))]	035
6. Собівартість реалізованої продукції	040
7. Валовий прибуток (збиток) (р.5-р.6)	050(055)
8. Інші операційні доходи	060
9. Адміністративні витрати	070
10. Витрати на збут	080
11. Інші операційні витрати	090
12. Фінансові результати від операційної діяльності: прибуток (збиток) [(р.7+р.8-(р.9+р.10+р.11))]	100(105)
13. Дохід від участі в капіталі	110
14. Інші фінансові доходи	120
15. Інші доходи	130
16. Фінансові витрати	140
17. Витрати від участі в капіталі	150
18. Інші витрати	160
19. Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування: прибуток (збиток) [(р.12+р.13+р.14+р.15) – (р.16+р.17+р.18))]	170(175)
20. Податок на прибуток від звичайної діяльності	180
21. Фінансовий результат від звичайної діяльності: прибуток (збиток) (р.19-р.20)	190(195)

Продовження таблиці 6.1

А	1
Надзвичайні:	
22. Доходи (витрати)	200(205)
23. Податки з надзвичайного прибутку	210
24. Чистий прибуток (збиток) (р.21+р.22-р.23)	220(225)

6.4 Аналіз прибутку від реалізації продукції

Величина прибутку від реалізації продукції цікавить не тільки управлінців підприємства, але і зовнішніх споживачів (аудиторів, податківців, інвесторів тощо).

Величина прибутку від реалізації продукції однозначно не міститься в формі № 2 "Звіт про фінансові результати".

Тому розглянемо методику визначення прибутку від реалізації продукції (табл. 6.2).

Таблиця 6.2 – Аналіз прибутку від реалізації продукції

Показник	Код рядка форми № 2	Попередній період		Звітний період		Відхилення (+,-)	
		Сума, тис. грн	Питома вага, %	Сума, тис. грн	Питома вага, %	(гр. 4-гр. 2), тис. грн	(гр. 5-гр. 3), %
А	1	2	3	4	5	6	7
1. Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	035	6621,3	100,0	8976,3	100,0	+2355	–
2. Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	040	5165,8	78,1	6806,5	75,8	+1640,7	-2,3
3. Адміністративні витрати	070	737,8	11,1	943,4	10,5	+205,6	-0,6
4. Витрати на збут	080	379,6	5,7	479,7	5,4	+100,1	-0,3
5. Повна собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) (р.2+р.3+р.4)	040+ 070+ 080	6283,2	94,9	8229,6	91,7	+1946,4	-3,2
6. Прибуток від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) (р.1-р.5)	035- (040+ 070+ 080)	338,1	5,1	746,7	8,3	+408,6	+3,2

Як видно із даних табл. 6.2, прибуток від реалізації продукції зріс порівняно з попереднім періодом на 408,6 тис. грн. або більше, ніж в 2,2

раза. Зростання прибутку супроводжується, природно, зниженням питомої ваги повної собівартості продукції та окремих її складових.

Для оцінювання впливу окремих факторів на зміну прибутку від реалізації певного виду продукції можна скористатися такою факторним рівнянням:

$$\Pi = q(p - z), \quad (6.1)$$

де Π – прибуток від реалізації певного виду продукції;

q – обсяг виробництва певного виду продукції у натуральному вимірі;

p – ціна одиниці продукції;

z – собівартість одиниці продукції.

Враховуючи вид рівняння (6.1), факторний аналіз можна проводити за методом ланцюгових підстановок у такій послідовності:

$$\Pi_0 = q_0(p_0 - z_0);$$

$$\Pi_1 = q_1(p_1 - z_1);$$

де 0; 1 позначення відповідно попереднього і звітнього періоду

$$\Pi_q = q_1(p_0 - z_1);$$

$$\Pi_p = q_1(p_1 - z_0);$$

$$\Pi_z = \Pi_1 = q_1(p_1 - z_1).$$

Зміна величини прибутку у звітному періоді порівняно з попереднім періодом – в цілому

$$\Delta\Pi = \Pi_1 - \Pi_0;$$

у тому числі під впливом змін:

- обсягу виробництва продукції

$$\Delta\Pi_q = \Pi_q - \Pi_0;$$

- ціни за одиницю продукції

$$\Delta\Pi_p = \Pi_p - \Pi_q;$$

- собівартості одиниці продукції

$$\Delta\Pi_z = \Pi_z - \Pi_p.$$

Балансова перевірка

$$\Delta\Pi = \Delta\Pi_q + \Delta\Pi_p + \Delta\Pi_z.$$

6.4 Маржинальний аналіз

В зарубіжних країнах для оптимізації прибутку і аналізу витрат використовується система "директ костінг", яку також називають "системою управління собівартістю" або "системою управління підприємством".

Головна увага в цій системі приділяється дослідженню поведінки витрат ресурсів залежно від зміни обсягів виробництва.

Найбільш важливі аналітичні можливості системи "директ костінг": оптимізація прибутку і асортименту виготовленої продукції, визначення ціни на нову продукцію; розрахунки варіантів зміни виробничої

потужності підприємства тощо. Розподіл витрат на постійні і змінні є першою особливістю системи "директ костінг"; другою особливістю є об'єднання управлінського і фінансового аналізу.

В системі "директ костінг" використовується показник "маржинальний дохід", який являє собою різницю між виручкою від реалізації продукції і змінними витратами або суму постійних витрат і прибутку, тобто:

$$MD = P - ZB; \quad (6.2)$$

$$MD = \Pi + PB, \quad (6.3)$$

де MD – маржинальний дохід;

P – виручка від реалізації;

ZB – змінні витрати;

PB – постійні витрати;

Π – прибуток.

Із формули (6.3) випливає:

$$\Pi = MD - PB. \quad (6.4)$$

При необхідності проведення факторного аналізу прибутку окремого виду продукції можна скористатися факторною моделлю:

$$\Pi = q(C - ZB') - PB, \quad (6.5)$$

де ZB' – питомі змінні витрати на одиницю продукції.

Методом ланцюгових підстановок можна оцінити вплив фактора на зміну прибутку від виробництва (реалізації) окремого виду продукції.

6.5 Аналіз рентабельності

Рентабельність характеризує рівень прибутковості; вона більшою мірою, аніж прибуток, характеризує кінцеві результати діяльності підприємства. Рентабельність дозволяє зіставити ефективність роботи різних підприємств, прибутковість різних видів продукції тощо.

Існує значна кількість показників рентабельності.

Нижче розглядаються показники рентабельності, що пов'язані з виробництвом і реалізацією продукції. Показники рентабельності, що характеризують використання капіталу, розглядаються у темі «Аналіз фінансового стану підприємства».

При розрахунках показників рентабельності, пов'язаних з виробництвом і реалізацією продукції, як прибуток повинен використовуватися прибуток від виробництва або реалізації продукції, оскільки лише він характеризує виробничу діяльність підприємства.

Використання ж чистого прибутку або фінансового результату від звичайної діяльності до оподаткування недоцільне, оскільки останні характеризують результати усіх видів діяльності підприємства.

До показників рентабельності продукції відносять:

➤ рентабельність виготовленої (реалізованої) продукції

$$R_{Q(P)} = \frac{\Pi}{Q(P)} \cdot 100, \quad (6.6)$$

де $R_{Q(P)}$ – рентабельність виготовленої продукції (продаж);

Π – прибуток від виробництва (реалізації) продукції;

$Q(P)$ – обсяг виробництва (реалізації) продукції;

➤ рентабельність окремих видів продукції

$$R_q = \frac{Ц - C}{Ц} \cdot 100; \quad (6.7)$$

або у ціноутворенні

$$R_q = \frac{Ц - C}{C} \cdot 100, \quad (6.8)$$

де R_q – рентабельність окремих видів продукції;

$Ц$ – ціна за одиницю продукції;

C – собівартість одиниці продукції;

➤ рентабельність витрат

$$R_e = \frac{\Pi}{B} \cdot 100, \quad (6.9)$$

де R_e – рентабельність витрат;

Π – прибуток від виробництва (реалізації) продукції;

B – витрати (собівартість) на виготовлену (реалізовану) продукцію.

Між витратами на 1 грн. продукції і рентабельністю продукції (продаж) існує такий взаємозв'язок:

$$V = \frac{B}{Q} = \frac{Q - \Pi}{Q} = 1 - \frac{\Pi}{Q}, \quad (6.10)$$

де V – витрати на 1 грн продукції;

$\frac{\Pi}{Q}$ – коефіцієнт рентабельності виготовленої (реалізованої) продукції.

Звідси:

$$\frac{\Pi}{Q} = 1 - V. \quad (6.11)$$

Таким чином:

$$R_{Q(P)} = (1 - V) \cdot 100, \quad (6.12)$$

якщо витрати на 1 грн продукції оцінюються у гривнях або

$$R_{Q(P)} = 100 - V, \quad (6.13)$$

якщо витрати на 1 грн оцінюються в копійках.

При наявності значення рентабельності виготовленої або реалізованої продукції витрати на 1 грн. продукції розраховуються за формулою:

$$V = 100 - R_{Q(P)} \text{ (коп.)}. \quad (6.14)$$

Рентабельність продукції, рентабельність витрат, витрати на 1 грн. продукції знаходяться в певному взаємозв'язку:

$$\frac{\Pi}{Q} = \frac{\Pi}{B} \cdot \frac{B}{Q} \text{ або } R_{Q(P)} = R_B \cdot V, \quad (6.15)$$

тобто рентабельність продукції дорівнює добутку рентабельності витрат на витрати на 1 грн продукції.

Розрахунок і аналіз показників рентабельності наведені в табл. 6.3.

Таблиця 6.3 – Аналіз показників рентабельності

Показник	Код рядка, ф. № 2	Попередній період	Звітний період	Відхилення (+,-) (гр. 3 - гр. 2)
А	1	2	3	4
Початкові дані				
1. Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, послуг, робіт), тис. грн	035	6621,3	8976,3	+2355,0
2. Собіварість реалізованої продукції (товарів, послуг, робіт), тис. грн	040	5165,8	6806,5	+1640,7
3. Адміністративні витрати, тис. грн	070	737,8	943,4	+205,6
4. Витрати на збут, тис. грн	080	379,6	479,7	+100,1
Розрахункові показники				
5. Повна собівартість реалізованої продукції (товарів, послуг, робіт) (р.2+р.3+р.4), тис. грн	040+070+080	6283,2	8229,6	+1946,4
6. Прибуток від реалізації продукції (товарів, послуг, робіт) (р.1-р.5), тис. грн	035- (040+070+080)	338,1	746,7	+408,6
7. Рентабельність продажів, % (р.6:р.1)·100		5,1	8,3	+3,2
8. Рентабельність витрат, % (р.6:р.5)·100		5,4	9,1	+3,7
9. Витрати на 1 грн продукції, (р.5:р.1)·100, коп		94,9	91,7	-3,2

З даних табл. 6.3 видно, що показники, які характеризують фінансові результати діяльності підприємства, у звітному періоді значно кращі порівняно з попереднім періодом.

За методом ланцюгових підстановок проведемо факторний аналіз змін рентабельності продажів.

Для цього у відповідній формулі (6.6) проведено певні перетворення, щоб розширити склад факторів

$$R = \frac{\Pi}{P} \cdot 100 = \frac{P - B}{P} \cdot 100, \quad (6.16)$$

де R – рентабельність продажів;

Π – прибуток від реалізації продукції;

P – чистий дохід (виручка) від реалізованої продукції (товарів, послуг, робіт);

B – витрати (повна собівартість) на реалізовану продукцію.

Рентабельність продажів у попередньому періоді:

$$R_0 = \frac{P_0 - B_0}{P_0} \cdot 100 = \frac{6621,3 - 6283,2}{6621,3} \cdot 100 = 5,1\%.$$

Ланцюгові підстановки:

$$R_{(P)} = \frac{P_1 - B_0}{P_1} \cdot 100 = \frac{8976,3 - 6283,2}{8976,3} \cdot 100 = 30,0\%,$$

$$R_{(B)} = R_1 = \frac{P_1 - B_1}{P_1} \cdot 100 = \frac{8976,3 - 8229,6}{8976,3} \cdot 100 = 8,3\%.$$

Загальна зміна рентабельності продажів:

$$\Delta R = R_1 - R_0 = 8,3 - 5,1 = 3,2\%,$$

в тому числі під впливом змін:

➤ чистого доходу (виручки) від реалізації продукції

$$\Delta R_{(P)} = R_{(P)} - R_0 = 30,0 - 5,1 = 24,9\%;$$

➤ витрат на реалізовану продукцію

$$\Delta R_{(B)} = R_{(B)} - R_{(P)} = 8,3 - 30,0 = -21,7\%.$$

Балансова перевірка: $\Delta R = \Delta R_{(P)} + \Delta R_{(B)} = 24,9 - 21,7 = 3,2\%$, тобто результати розрахунків збігаються з загальним відхиленням рентабельності продажів.

Важливе значення має оцінка впливу рентабельності окремих видів продукції на загальну рентабельність всієї продукції, яка проводиться в такій послідовності.

Визначається питома вага кожного виду продукції у загальному обсязі виробництва (реалізації). Розраховуються індивідуальні показники рентабельності окремих видів продукції. Отож, при розв'язанні такої задачі слід визначити із наведених у завданні даних зазначені вище показники.

Вплив рентабельності кожного виду продукції на загальну рентабельність всієї продукції визначається шляхом множення питомої ваги кожного виду продукції на індивідуальну рентабельність продукції. При цьому загальна (середня) рентабельність продукції розраховується за формулою:

$$R = \sum_{i=1}^n R_i d_i \cdot 100, \quad (6.17)$$

де R – рентабельність виготовленої продукції (продаж);

R_i – рентабельність i -го виду продукції;

d_i – питома вага i -го виду продукції у загальному обсязі.

В табл. 6.4 наведено приклад оцінювання впливу рентабельності окремих видів продукції на загальну (середню) рентабельність всієї продукції. В умові задачі подано лише перші два показники, решта розраховано на основі наведених.

Таблиця 6.4 – Оцінювання впливу рентабельності виготовлених виробів на рентабельність всієї продукції

Види продукції	Загальні витрати на реалізовану продукцію, тис.грн., B_i	Рентабельність витрат, % R_{Bi}	Прибуток від реалізації продукції, тис.грн, $\Pi_i = \frac{R_{Bi} \cdot B_i}{100}$ (гр. 1 · гр. 2) : :100	Обсяг реалізації, тис.грн. $P_i = B_i + \Pi_i$ (гр. 1 + гр. 3)	Рентабельність реалізованої продукції, % $R_i = \frac{\Pi_i}{P_i} \cdot 100$ (гр. 3 : гр. 4) · ·100	$d_i = \frac{P_i(\text{зр.4})}{\sum \text{зр.4}}$ або $d_i = \frac{P_i}{\sum P_i}$	$R_i \cdot d_i$ (гр. 5 · · гр. 6)
А	1	2	3	4	5	6	7
К	150	15,0	22,5	172,5	13,00	0,375	4,9
Л	120	13,0	15,6	135,6	11,50	0,294	3,4
М	140	9,0	12,6	152,6	8,26	0,331	2,7
Разом	410	-	50,7	460,7	11,00	1,000	11,00

В останній колонці табл. 6.4 відображено, якою мірою рентабельність кожного виду продукції впливає на загальну (середню) рентабельність реалізованої продукції.

Підсумок останньої колонки (гр. 7) повинен дорівнювати загальній (середній) рентабельності всієї продукції (гр. 5).

ВПРАВИ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ЗНАНЬ

Контрольні запитання

1. Назвіть основні завдання аналізу фінансових результатів діяльності підприємства.
2. За допомогою яких показників оцінюються фінансові результати діяльності підприємства?
3. Назвіть напрямки діяльності, які забезпечують одержання загального прибутку підприємства.
4. Поясніть, як формується прибуток підприємства.
5. Яким чином на підставі звіту форма 2 “Звіт про фінансові результати” обчислюється прибуток від реалізації продукції?
6. Які фактори визначають величину прибутку від реалізації продукції?
7. За якими формулами розраховуються рентабельність продукції і рентабельність витрат?
8. Яким чином пов’язані між собою рентабельність продукції, рентабельність витрат і витрати на одну гривню продукції?
9. Як оцінити частку впливу рентабельності окремих видів продукції на загальну (середню) рентабельність всієї продукції?
10. Поясніть, у чому полягає суть системи “директ-костинг”? Який основний показник використовується у зазначеній системі?
11. Назвіть основні аналітичні можливості системи “директ-костинг”.

Практичні завдання для самоконтролю знань

Завдання 1. За даними табл. 1 визначте і проаналізуйте:

- 1) прибуток від реалізованої продукції;
- 2) витрати на 1 грн реалізованої продукції;
- 3) рентабельність витрат;
- 4) рентабельність реалізованої продукції;
- 5) перевірте попередні розрахунки через взаємозв’язок показників;
- 6) проведіть факторний аналіз рентабельності реалізованої продукції.

Зробіть висновки за результатами аналізу.

Таблиця 1

Показник	Попередній рік	Звітний рік	Відхилення (+, -) (гр. 2 – гр. 1)	Звітний рік у відсотках до попереднього (гр. 2 : гр. 1)×100
А	1	2	3	4
1. Повна собівартість реалізованої продукції, тис. грн	96030	98300	?	?
2. Виручка від реалізації продукції, тис. грн	110475	114078	?	?
3. Витрати на одну гривню реалізованої продукції, коп	?	?	?	?
4. Прибуток від реалізованої продукції, тис. грн	?	?	?	?
5. Рентабельність витрат, %	?	?	?	–
6. Рентабельність реалізованої продукції, %	?	?	?	–

Завдання 2. За даними табл. 2 визначте і проаналізуйте:

- 1) витрати на 1 грн реалізованої продукції;
- 2) виручку від реалізації продукції;
- 3) прибуток від реалізації продукції;
- 4) постійні і змінні витрати;
- 5) маржинальний доход (двома методами).

Зробіть висновки за результатами аналізу.

Таблиця 2

Показник	Попередній період	Звітний період	Відхилення (+, -) (гр. 2 – гр. 1)	Темп зростання, % (гр. 2 : гр. 1) ×100
А	1	2	3	4
1. Витрати на реалізовану продукцію, тис. грн	650,0	620,0	?	?
2. Рентабельність реалізованої продукції, %	12,0	11,8	?	–
3. Питома вага постійних витрат, %	17,0	17,2	?	–

Продовження таблиці 6.1

А	1	2	3	4
4. Витрати на 1 грн реалізованої продукції, коп.	?	?	?	?
5. Виручка від реалізації продукції, тис. грн	?	?	?	?
6. Прибуток від реалізації продукції, тис. грн	?	?	?	?
7. Постійні витрати, тис. грн	?	?	?	?
8. Змінні витрати, тис. грн	?	?	?	?
9. Маржинальний дохід: Метод 1	?	?	?	?
Метод 2	?	?	?	?

Завдання 3. За даними табл. 3 оцініть вплив рентабельності окремих видів продукції на загальний (середній) рівень рентабельності всієї реалізованої продукції. Зробіть висновки за результатами розрахунків.

Таблиця 3

Вид	Прибуток від реалізації продукції, тис. грн	Витрати на 1 грн. продукції, грн	Рентабельність продукції, %	Виручка від реалізації, тис. грн	Питома вага кожного виду продукції у загальному обсязі	гр. 3 × × гр. 5
А	1	2	3	4	5	6
К	1926	0,89	?	?	?	?
Л	5814	0,90	?	?	?	?
М	9351	0,88	?	?	?	?
Разом	17091	?	?	?	1,00	?

ТЕМА 7 АНАЛІЗ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА

Аналіз фінансового стану підприємства детально вивчається в дисципліні «Фінансовий аналіз». З огляду на це, нижче подається переважно методика розрахунку показників, які характеризують фінансовий стан підприємства. Методика базується на використанні координат показників, які розміщені у відповідній звітності. Координата показника відповідає його шифру (коду). Аналогічний підхід застосовується у таблицях, де оцінювалися фінансові результати діяльності підприємства.

7.1 Зміст, завдання, інформаційне забезпечення аналізу фінансового стану підприємства

Фінансовий стан підприємства – це сукупність економічних параметрів, які відображають наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів.

Для оцінювання фінансового стану підприємства найважливішими вважаються показники:

- платоспроможності і ліквідності;
- фінансової стійкості;
- ділової активності;
- прибутковості.

З огляду на найважливіші показники, що характеризують фінансовий стан підприємства, визначені і завдання проведення аналізу.

Джерелами інформації для проведення аналізу фінансового стану підприємства є фінансова звітність:

- "Баланс", Ф № 1;
- "Звіт про фінансові результати", Ф № 2;
- "Звіт про рух грошових коштів", Ф № 3;
- "Звіт про власний капітал", Ф № 4.

Крім фінансової звітності використовується інша інформація, яка доступна тільки персоналу підприємства, зокрема, планово-нормативна (фінансовий план, нормативи), позаоблікова інформація (закони, інструкції, постанови) тощо.

7.2 Аналіз платоспроможності і ліквідності

Платоспроможність – це наявність у підприємства грошових коштів та їх еквівалентів, достатніх для своєчасного погашення своїх боргових зобов'язань.

Платоспроможність вимірюється **коефіцієнтом платоспроможності**, який розраховується як відношення грошових коштів та їх еквівалентів до суми термінових платежів на певну дату або на наступний період.

За нагальної необхідності погасити термінові платежі підприємство може перетворити активи (ліквідні активи) в готівку.

Звідси з поняттям "платоспроможність" тісно пов'язано поняття "ліквідність", проте, друге більш ємне.

Показники ліквідності, методика розрахунку та результати їх обчислення на основі балансу (Додаток А) наведено у табл. 7.1.

Таблиця 7.1 – Аналіз ліквідності балансу

Показники ліквідності	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду	Оптимальний рівень
А	1	2	3
Коефіцієнт абсолютної ліквідності [р. 220 ÷ р. 240]: : [р. 620]	0,18	0,09	0,2-0,3
Коефіцієнт швидкої ліквідності [(р. 150 ÷ р. 240)]: : [р.620]	0,98	0,86	0,7-0,8
Коефіцієнт поточної ліквідності [р. 260] : [р.620]	1,50	1,18	понад 2,0-2,5

Порівняння розрахованих коефіцієнтів ліквідності з оптимальними рівнями свідчить, що баланс ліквідний лише за коефіцієнтом швидкої ліквідності.

7.3 Аналіз фінансової стійкості підприємства

Розроблена система показників, які у вітчизняній і світовій практиці використовуються для оцінювання фінансової стійкості, методика їх розрахунків, отримані на основі балансу (Додаток А) результати наведено у табл. 7.2

Таблиця 7.2 – Оцінка показників фінансової стійкості

Показник. Алгоритм розрахунку	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду	Відхилення (+, -) (гр. 2-гр. 1)	Оптимальне (рекомендоване) значення
А	1	2	3	4
1. Коефіцієнт автономії (р. 380 : р. 640)	0,89	0,81	-0,08	> 0,5

Продовження таблиці 7.2

А	1	2	3	4
2. Коефіцієнт фінансової залежності (р. 640 - р. 380) : : р. 640, або 1-р.1	0,11	0,19	+0,08	< 0,5
3. Коефіцієнт маневреності власного капіталу (р. 380 : р. 260)	5,16	3,74	-1,42	> 0,4
4. Коефіцієнт забезпеченості оборотних коштів власними оборотними коштами (р. 260 -р. 620) : (р. 260)	0,33	0,15	-0,18	> 0,1
5. Коефіцієнт співвідношення власного і залученого капіталу (коефіцієнт фінансової стійкості) [р. 380 : (р. 480 + р. 620)]	7,73	4,40	-3,33	> 1
6. Коефіцієнт співвідношення залученого і власного капіталу (коефіцієнт фінансування) (р. 480 + р. 620) : р. 380	0,13	0,23	+0,10	< 0,5
7. Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами (р. 380 - р. 080) : р. 260	0,33	0,15	-0,18	> 0,1
8. Коефіцієнт співвідношення реальних активів і вартості майна (р. 030 + р. 100 + р. 120 + р. 270) : р. 280	0,75	0,70	-0,05	> 0,5
9. Коефіцієнт поточних зобов'язань (р. 620) : (р. 480 + р. 620)	1,0	1,0	—	> 0,5
10. Коефіцієнт довгострокових зобов'язань р. 480 : (р. 480 + р. 620)	0	0	—	< 0,2
11. Коефіцієнт співвідношення необоротних і власних коштів р. 080 : р.380	0,94	0,95	+0,01	> 0,5

Аналіз коефіцієнтів фінансової стійкості свідчить, що всі вони відповідають встановленим критеріям.

7.4 Аналіз ділової активності підприємства

Ділова активність оцінюється системою показників (коефіцієнтів), які характеризують найважливіші сторони діяльності підприємства.

Ділову активність підприємства характеризують показники ефективності використання робочої сили, основних виробничих фондів, оборотного капіталу, фінансових ресурсів тощо.

Враховуючи, що деякі з перерахованих показників уже розглядалися у відповідних розділах посібника, інші розглядатимуться в подальшому, основна увага буде приділена показникам, що характеризують оборотність засобів або їх джерел, де, насамперед, проявляється ділова активність підприємства у фінансовій сфері.

Показники оборотності для оцінювання ділової активності, методика їх розрахунку та результати розрахунків, отриманих на основі Додатків А; Б; В наведено у табл. 7.3.

Враховуючи, що в розрахунках використовуються інтервальні і моментні показники (дані балансу), то останні слід умовно перетворити в інтервальні як півсуму значень на початок і кінець періоду.

Таблиця 7.3 – Аналіз ділової активності підприємства

Показник	Код рядка, форма	Попередній період	Звітний період	Абсолютне відхилення (+, -) (гр. 2 - гр. 1)
А	1	2	3	4
1. Чиста виручка від реалізації продукції, тис. грн.	р.035, ф.№2	6621,3	8976,3	+2355,0
2. Повна собівартість реалізованої продукції, тис. грн.	р.040+р.070+ +р.080, ф.№2	6283,2	8229,6	+1946,4
3. Середня вартість активів, тис. грн.	р.280, ф.№1	6856,5	6714,5	-142,0
4. Середня вартість оборотних активів, тис. грн.	р.260, ф.№1	1531,1	1317,2	-213,9
5. Середня вартість виробничих запасів, тис. грн.	р.100, ф.№1	115,4	102,0	-13,4
6. Середня величина дебіторської заборгованості, тис. грн.	р.150÷р.210, ф.№1	555,2	799,9	+244,7

Продовження таблиці 7.3

А	1	2	3	4
7. Середня величина кредиторської заборгованості, тис. грн	р.620, ф.№1	1244,9	1019,4	-225,5
8. Середня величина власного капіталу, тис. грн	р.380, ф.№1	5611,7	5694,7	+83,0
9. Сума закупівель, тис. грн	*	2082,0	1469,0	-613,0
Коефіцієнт оборотності:				
10. Активів (р.1 : р. 3)		0,97	1,34	+0,37
11. Оборотних активів (р.1: р. 4)		4,32	6,81	+2,49
12. Виробничих запасів (р. 2 : р. 5)		54,45	80,68	26,23
13. Дебіторської заборгованості (р.1: р. 6)		11,93	11,22	-0,71
14. Кредиторської заборгованості (р. 9: р. 7)		1,67	1,44	-0,23
15. Власного капіталу (р 1: р. 8)		1,18	1,58	+040
Термін одного обороту, дні				
16. Активів (360 : р. 10)		371,1	286,7	-84,4
17. Оборотних активів (360:р.11)		83,3	52,9	-30,4
18. Виробничих запасів (360 : р. 12)		6,6	4,5	-2,1
19. Власного капіталу (360 : р. 15)		305,1	227,8	-77,3
Строк погашення, дні				
20. Дебіторської заборгованості (період інкасації) (360 : р.13)		30,2	32,1	+1,9
21. Кредиторської заборгованості (360 : р. 14)		215,6	250,0	+34,4
22. Тривалість операційного циклу (р.18 + р. 20)		36,8	36,6	-0,2

*Сума закупівель = [р.035, ф.2–р.170, ф.2 + р.100÷р.140, ф.1] – [р.240, ф.2+ р.250, ф.2+ р.260, ф.2]

7.6 Аналіз прибутковості капіталу

Нарівні з оборотністю капіталу ефективність його використання характеризує також прибутковість (рентабельність).

Оцінювання рентабельності капіталу потребує обґрунтованого вибору виду прибутку. Рекомендований в деяких навчальних посібниках чистий прибуток характеризує не тільки ефективність діяльності підприємства, але й податкову політику, яка до того ж може змінюватися протягом досліджуваного періоду, що робить незіставними показники.

З огляду на те, що до впровадження П(С)БО для оцінювання рентабельності капіталу застосовувався балансовий прибуток, в наш час його еквівалентом може бути загальний прибуток, який складається з фінансових результатів від звичайної діяльності до оподаткування і надзвичайного прибутку.

Методика розрахунку прибутковості капіталу підприємства і аналіз його динаміки наведені в табл. 7.4.

Таблиця 7.4 – Аналіз рентабельності капіталу

Показник	Код рядка № форми	Поперед- ній період	Звітний період	Абсолютне відхилення (+,-) (гр. 3- гр. 2)
А	1	2	3	4
1. Загальний прибуток, тис. грн	(р.170+р.200), ф.2	114,4	339,6	+225,2
2. Середня величина активів, тис. грн	р.280, ф.1	6856,5	6714,5	-142,0
3. Середня величина оборотних засобів, тис. грн	(р.260+р.270), ф.1	1531,1	1317,2	-213,9
4. Середнє значення основних засобів, тис. грн	р.031, ф.1	8712,0	8273,1	-438,9
5. Середнє значення оборотних фондів, тис. грн	(р.100+р.120+ +р.270), ф.1	102,6	115,8	+13,2
6. Середнє значення виробничих фондів тис. грн. (р. 4 + р. 5)	(р.031+р.100+ +р.120+р.270), ф.1	8814,6	8388,9	-425,7
7. Середнє значення власного капіталу, тис. грн	р.380, ф.1	5611,7	5694,7	+83,0
Прибутковість (рентабельність), %:				
8. Активів (р. 1 : р. 2) · 100		1,67	5,06	+3,39

Продовження таблиці 7.4

1	2	3	4	5
9. Оборотних активів (р. 1 : р. 3) · 100		4,47	25,78	+21,31
10. Виробництва (виробничих фондів) (р.1:р.6)·100		1,30	4,05	+2,75
11. Власного капіталу (р.1:р.7)·100		2,04	5,96	+3,92

Як видно із даних таблиці 7.4, у звітному періоді рентабельність засобів та їх джерел підвищилась. Обумовлено це значним зростанням загального прибутку і незначною зміною засобів підприємства та джерел їх покриття.

Для більш поглибленого вивчення причин змін рентабельності слід провести факторний аналіз, зокрема, факторний аналіз рентабельності виробництва, методика якого наведена в темі 2.

ВПРАВИ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ЗНАНЬ

Контрольні запитання

1. Назвіть основні джерела інформаційного забезпечення фінансового стану підприємства.
2. Які показники характеризують ліквідність балансу?
3. Назвіть показники, що характеризують фінансову стійкість підприємства?
4. Яким чином моментні показники балансу приводяться до інтервальних? В яких випадках здійснюється ця дія?
5. Яка система показників характеризує ділову активність підприємства?
6. Які показники характеризують оборотність засобів та їх джерел?
7. Який прибуток доцільно використовувати для оцінювання рентабельності капіталу та його джерел?

Практичні завдання для самоконтролю

Завдання 1. На підставі даних звіту (Додатки А, Б, В) проведіть факторний аналіз зміни рентабельності виробництва. Зробіть висновки за результатами розрахунків.

ДОДАТОК А

Таблиця А.1 – Баланс за звітний період. Форма №1

АКТИВ	Код рядка	На початок звітнього періоду	На кінець звітнього періоду
1	2	3	4
I. Необоротні активи			
Нематеріальні активи:			
залишкова вартість	010	0,3	0,3
первісна вартість	011	0,5	0,5
накопичена амортизація	012	(0,2)	(0,2)
Незавершене будівництво	020	237,5	237,5
Основні засоби :			
залишкова вартість	030	4596,0	4906,9
первісна вартість	031	8336,5	9087,4
Знос	032	(3740,5)	(4180,5)
Довгострокові фінансові інвестиції: які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	040	—	—
інші фінансові інвестиції	045	0,1	0,1
Довгострокова дебіторська заборгованість	050	—	—
Відстрочені податкові активи	060	407,9	407,9
Інші необоротні активи	070	—	—
Гудвіл при консолідації	075	—	—
Усього за розділом I	080	5241,8	5552,7
II. Оборотні активи			
Запаси: виробничі запаси	100	121,3	82,8
тварини на вирощуванні та відгодівлі	110		
незавершене виробництво	120	0,5	0,7
готова продукція	130	235,6	288,4
товари	140	5,6	10,3
Векселі одержані	150	—	—
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги:	—	—	—
чиста реалізаційна вартість	160	522,3	713,4
первісна вартість	161	522,3	713,4
резерв сумнівних боргів	162	(—)	(—)

Продовження таблиці А.1

1	2	3	4
Дебіторська заборгованість за розрахунками: з бюджетом	170	35,6	262,7
за виданими авансами	180	—	—
з нарахованих доходів	190	—	—
із внутрішніх розрахунків	200	—	—
Інша поточна заборгованість	210	25,5	40,2
Поточні фінансові інвестиції	220	—	—
Грошові кошти та їх еквіваленти: в національній валюті	230	86,8	63,4
в іноземній валюті	240	42,5	55,7
Інші оборотні активи	250	9,7	31,4
Усього за розділом II	260	1085,4	1549,0
III. Витрати майбутніх періодів	270	—	—
Баланс	280	6327,2	7101,7
ПАСИВ			
I. Власний капітал			
Статутний капітал	300	23,4	23,4
Пайовий капітал	310	—	—
Додатковий вкладений капітал	320	—	—
Інший додатковий капітал	330	2735,2	2735,2
Резервний капітал	340	5,8	5,8
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	350	2838,2	3022,4
Неоплачений капітал	360	(—)	(—)
Вилучений капітал	370	(—)	(—)
Накопичена курсова різниця	375	—	—
Усього за розділом I	380	5602,6	5786,8
II. Забезпечення наступних витрат і платежів	—		
Забезпечення виплат персоналу	400	—	—
Інші забезпечення	410	—	0,8
	415	—	—
	416	—	—
Цільове фінансування	420	—	—
Усього за розділом II	430	—	0,8

Продовження таблиці А.1

1	2	3	4
III. Довгострокові зобов'язання			
Довгострокові кредити банків	440	—	—
Інші довгострокові фінансові зобов'язання	450	—	—
Відстрочені податкові зобов'язання	460	—	—
Інші довгострокові зобов'язання	470	—	—
Усього за розділом III	480	—	—
IV. Поточні зобов'язання			
Короткострокові кредити банків	500	—	—
Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями	510	—	—
Векселі видані	520	—	—
Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	530	107,7	371,8
Поточні зобов'язання за розрахунками:			
з одержаних авансів	540	135,4	250,2
з бюджетом	550	62,6	87,9
з позабюджетних платежів	560	—	—
зі страхування	570	103,2	143,8
з оплати праці	580	253,9	362,6
з учасниками	590	8,3	8,2
із внутрішніх розрахунків	600	—	—
Інші поточні зобов'язання	610	53,5	89,6
Усього за розділом IV	620	724,6	1314,1
V. Доходи майбутніх періодів	630	—	—
Баланс	640	6327,2	7101,7

ДОДАТОК Б

Таблиця Б.1 – Баланс За попередній період. Форма №1

АКТИВ	Код рядка	На початок звітнього періоду	На кінець звітнього періоду
1	2	3	4
I. Необоротні активи			
Нематеріальні активи:			
залишкова вартість	010	0,3	0,3
первісна вартість	011	0,5	0,5
накопичена амортизація	012	0,2	0,2
Незавершене будівництво	020	261,1	237,5
Основні засоби:			
залишкова вартість	030	4876,0	4596,0
первісна вартість	031	8209,6	8336,5
знос	032	3333,6	3740,5
Довгострокові фінансові інвестиції: які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	040		
інші фінансові інвестиції	045	0,1	0,1
Довгострокова дебіторська заборгованість	050		
Відстрочені податкові активи	060	271,5	407,9
Інші необоротні активи	070		
Усього за розділом I	080	5409,0	5241,8
II. Оборотні активи			
Запаси:			
виробничі запаси	100	109,4	121,3
тварини на вирощуванні та відгодівлі	110		
незавершене виробництво	120	0,3	0,5
готова продукція	130	273,2	235,6
товари	140	7,8	5,6
Векселі одержані	150		
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги:			
чиста реалізаційна вартість	160	409,2	522,3
первісна вартість	161	409,2	522,3
резерв сумнівних боргів	162		
Дебіторська заборгованість за розрахунками:			
з бюджетом	170	71,6	35,6
за виданими авансами	180		

Продовження таблиці Б.1

1	2	3	4
з нарахованих доходів	190		
із внутрішніх розрахунків	200		
Інша поточна дебіторська заборгованість	210	46,1	25,5
Поточні фінансові інвестиції	220	109,7	
Грошові кошти та їх еквіваленти:			
в національній валюті	230	31,4	86,8
в іноземній валюті	240	70,0	42,5
Інші оборотні активи	250	848,1	9,7
Усього за розділом II	260	1976,8	1085,4
III. Витрати майбутніх періодів	270		
Баланс	280	7385,8	6327,2
ПАСИВ			
I. Власний капітал			
Статутний капітал	300	23,4	23,4
Пайовий капітал	310		
Додатковий вкладений капітал	320		
Інший додатковий капітал	330	2735,2	2735,2
Резервний капітал	340	5,8	5,8
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	350	2856,3	2838,2
Неоплачений капітал	360		
Вилучений капітал	370		
Усього за розділом I	380	5620,7	5602,6
II. Забезпечення наступних витрат і платежів			
Забезпечення виплат персоналу	400		
Інші забезпечення	410		
Страхові резерви	415		
Частка перестраховиків у страхових резервах	416		
Цільове фінансування	420		
Усього за розділом II	430		
III. Довгострокові зобов'язання			
Довгострокові кредити банків	440		
Інші довгострокові фінансові зобов'язання	450		
Відстрочені податкові зобов'язання	460		
Інші довгострокові зобов'язання	470		

Продовження таблиці Б.1

1	2	3	4
Усього за розділом III	480		
IV. Поточні зобов'язання			
Короткострокові кредити банків	500		
Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями	510		
Векселі видані	520	846,6	
Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	530	340,4	107,7
Поточні зобов'язання за розрахунками: з одержаних авансів	540	148,0	135,4
з бюджетом	550	33,3	62,6
з позабюджетних платежів	560		
зі страхування	570	95,4	103,2
з оплати праці	580	247,4	253,9
з учасниками	590	9,0	8,3
із внутрішніх розрахунків	600		
Інші поточні зобов'язання	610	45,0	53,5
Усього за розділом IV	620	1765,1	724,6
V. Доходи майбутніх періодів	630		
Баланс	640	7385,8	6327,2

ДОДАТОК В

Таблиця В.1 – Звіт про фінансові результати за звітний період. Форма № 2

I. Фінансові результати

Найменування показника	Код рядка	За звітний період	За попередній період
1	2	3	4
Дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	010	9015,4	6657,0
Податок на додану вартість	015	(39,1)	(35,7)
Акцизний збір	020	(—)	(—)
	025	(—)	(—)
Інші вирахування з доходу	030	(—)	(—)
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	035	8976,3	6621,3
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	040	(6806,5)	(5165,8)
Валовий: прибуток	050	2169,8	1455,5
збиток	055	(—)	(—)
Інші операційні доходи	060	8687,0	6335,4
Адміністративні витрати	070	(943,4)	(737,8)
Витрати на збут	080	(479,7)	(379,6)
Інші операційні витрати	090	(9085,0)	(6570,3)
Фінансові результати від операційної діяльності: прибуток	100	348,7	103,2
збиток	105	(—)	(—)
Дохід від участі в капіталі	110	—	—
Інші фінансові доходи	120	2,3	1,0
Інші доходи	130	40,9	32,2
Фінансові витрати	140	(—)	(—)
Втрати від участі в капіталі	150	(—)	(—)
Інші витрати	160	(52,3)	(22,0)
Фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування: прибуток	170	339,6	114,4
збиток	175	(—)	(—)
Податок на прибуток від звичайної діяльності	180	155,4	34,3
Фінансові результати від звичайної діяльності:	190	184,2	80,1

Продовження таблиці В.1

1	2	3	4
прибуток			
збиток	195	(—)	(—)
Надзвичайні: доходи	200	—	—
витрати	205	(—)	(—)
податки з надзвичайного прибутку	210	—	—
частки меншості	215		
чистий: прибуток	220	184,2	80,1
збиток	225	(—)	(—)

II. Елементи операційних витрат

Найменування показника	Код рядка	За звітний період	За попередній період
1	2	3	4
Матеріальні витрати	230	954,0	743,7
Витрати на оплату праці	240	4500,9	3492,1
Відрахування на соціальні заходи	250	1699,8	1248,1
Амортизація	260	456,0	413,1
Інші операційні витрати	270	931,5	701,3
Разом	280	8542,2	6598,3

III. Розрахунок показників

Найменування показника	Код рядка	За звітний період	За попередній період
1	2	3	4
Середньорічна кількість простих акцій	300	—	—
Скоригована середньорічна кількість простих акцій	310	—	—
Чистий прибуток (збиток) на одну просту акцію	320	—	—
Скоригований чистий прибуток (збиток) на одну просту акцію	330	—	—
Дивіденди на одну просту акцію (грн.)	340	—	—

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреева Г. І. Економічний аналіз : навчально-методичний посіб. / Андреева Г. І. – К. : Знання, 2008. – 263 с.
2. Економічний аналіз (практикум) : [навчальний посібник] / Антонюк О. П., Ступницька Т. М., Купріна Н. М., Підгорна. І. Є. – Львів : «Магнолія – 2006», 2010. – 320 с.
3. Баканов М. И. Теория экономического анализа : учебник / М. И. Баканов, А. Д. Шеремет. – М. : Финансы и статистика, 2002. – 416 с.
4. Грабовецький Б. Є. Економічний аналіз : навчальний посібник / Грабовецький Б. Є. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 256 с.
5. Грабовецький Б. Є. Методичні вказівки до виконання контрольних робіт і підготовки до складання екзаменів з дисципліни "Загальна теорія статистики" для студентів усіх форм навчання / Грабовецький Б. Є. – Вінниця : ВДТУ, 2002. – 64 с.
6. Економічний аналіз : навчальний посібник / [М. А. Болюх, В. З. Бурчевський, М. І. Горбатюк та ін.]; за ред. акад. НАНУ, проф. М. Г. Чумаченко – К. : КНЕУ, 2003. – 540 с.
7. Івахненко В. М. Курс економічного аналізу : навчальний посібник – / Івахненко В. М. – [4-е вид., випр. і доп.]. – К. : Знання, 2004. – 190 с.
8. Кяран Уолш. Ключові фінансові показники : Аналіз та управління розвитком підприємства / Кяран Уолш; [пер. з англ.]. – К. : Всеуито; Наукова думка, 2001. – 367 с.
9. Мец В. О. Економічний аналіз фінансових результатів та фінансового стану підприємства : навчальний посібник / Мец В. О. – К. : Вища школа, 2003. – 278 с.
10. Мних Є. В. Економічний аналіз : підручник / Мних Є. В. – [2-е вид., перер. і доп.] – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 472 с.
11. Мошенський С. З. Економічний аналіз : підручник / С. З. Мошенський, О. В. Олійник – [2-е вид. доп. і перероб.] – Житомир : Рута, 2007. – 704 с.
12. Тарасенко Н. В. Економічний аналіз : навчальний посібник / Тарасенко Н. В. – [3-є вид., випр. і доп.] – Львів : Магнолія плюс, 2005. – 344 с.

Навчальне видання

Грабовецький Борис Євсійович

ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ

Навчальний посібник

Видання друге, доповнене та перероблене

Редактор Т. Старічек

Оригінал-макет підготовлено Б. Грабовецьким

Підписано до друку

Формат 29,7×42¼. Папір офсетний.

Гарнітура Times New Roman.

Друк різнографічний. Ум. друк. арк.

Наклад прим. Зам. №

Вінницький національний технічний університет,
навчально-методичний відділ ВНТУ.

21021, м. Вінниця, Хмельницьке шосе, 95,

ВНТУ, к. 2201.

Тел. (0432) 59-87-36.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

Серія ДК № 3516 від 01.07.2009 р.

Віддруковано у Вінницькому національному технічному університеті
в комп'ютерному інформаційно-видавничому центрі.

21021, м. Вінниця, Хмельницьке шосе, 95,

ВНТУ, ГНК, к. 114.

Тел. (0432) 59-87-38.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

серія ДК № 3516 від 01.07.2009 р.